

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tomaž Vodeb

Vpliv Rudolfa Augsteina na Spiegel

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tomaž Vodeb

Mentor: izr. prof. dr. Jernej Pikalo

Vpliv Rudolfa Augsteina na Spiegel

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem mentorju prof. dr. Jerneju Pikalu za vse strokovne nasvete in velikodušno vsestransko pomoč pri izdelavi diplomskega dela.

Zahvaljujem se tudi staršem, ki so mi omogočili študij in mi v težkih trenutkih vedno stali ob strani.

Vpliv Rudolfa Augsteina na Spiegel

Rudolf Augstein je eden najpomembnejših novinarjev povojne Nemčije. V diplomski nalogi analiziram njegovo pisanje in vpletenost v povojni politični prostor. Analiza poteka od začetka oz. ustanavljanja tednika vse do afere Spiegel, njenega poteka in posledic, ki so ključno spremenili družbeno okolje ne samo v Nemčiji. On in njegov tednik imata velik vpliv na razvoj socialne države iz pretežno uspešnega modela gospodarskega čudeža. V diplomski nalogi se osredotočam na Spiegel, ki je nastal v porušenem Hannoveru s pomočjo Rudolfa Augsteina in njegovih mladih, iz vojne prispelih urednikov, tedensko izhajajoči Institut brez spoštovanja, ki ni kritiziral samo novo nastale demokracije, ostanke prejšnjega sistema, ampak tudi okupacijsko silo. Diploma preučuje človeka, ki je ustvaril Spiegel, kot tudi zgodovinski čas po drugi svetovni vojni v Nemčiji, ki je povezan tako z gospodarskim čudežem kot tudi s stalnim soočanjem z zgodovino. V nalogi ugotavljam, da je bil Augstein kompleksna oseba z veliko avtoritete v medijskem in tudi političnem svetu. Dognanja naloge dokazujejo, da je Augstein imel velik vpliv tudi širše, kar nakazuje tudi na to, da mediji pridobivajo na moči v novo nastali demokraciji v povojni Nemčiji. Še danes ga veliko ljudi ceni za njegove velike dosežke pri oblikovanju novega obdobja v zgodovini, in to je nastanek nove demokracije v Nemčiji in drugod po svetu.

Ključne besede: Augstein, Spiegel, Nemčija, afera Spiegel, Adenauer

The impact of Rudolf Augstein on Spiegel

Rudolf Augstein is one of the most important post-war journalists not only in Germany. In my diploma work I also analyze its involvement in post-war political space. The analysis involves his writings and involvement in the post war political space from the beginning of the post war era to the Spiegel affair, its results, which not only changed the political environment but also the social. He and his magazine has great impact on the development of the social state and the successful economic miracle. Spiegel becomes the Institute without respect, which hasnt criticized the new democracy, but also the residues of the previous system and the occupation army. The critics appoint Spiegel as one of the »strongest institutions«, which build Germany and later the reunification. The diploma studies the man who created Spiegel, as well as the historical period after World War II in Germany, which is linked to the economic miracle, as well as the ongoing confrontation with history. I conclude that the Augstein was a complex person with a lot of authority in media, as well as in the political world. The findings demonstrate that Augstein had a major impact also wider, which also indicates that the media can be extracted from the newly formed democracy in postwar Germany. Even today many people appreciate him for its great achievements in the development of a new era in history, and this is the emergence of new democracy in Germany and elsewhere in the world.

Key words: Augstein, Spiegel, Germany, Spiegel affair, Adenauer

KAZALO

1 UVOD.....	7
2 AUGSTEIN KOT POOSEBLJENA METODA DEMOKRATIČNE KRITIKE.....	10
3 ZGODOVINSKI PREGLEDI.....	14
3.1 Zgodovinski pregled in kratek življenjepis Augsteina in skupine SPIEGEL ter odločitve, ki jih je sprejel Augstein v podjetju, kratek pregled razvoja tednika in življenja Augsteina.....	14
3.2 Priznanja za zasluge.....	17
3.3 Glavni uredniki.....	18
4 ZAČETKI AUGSTEINA IN SPIEGLA.....	19
4.1 Nemčija pod znamenjem ameriško-sovjetskega spopada; razdelitev Nemčije.....	19
4.2 Vzpon Spiegla in primerjava z ostalimi časopisi povojnega časa.....	20
4.3 Augsteinovi sodelavci in konkurenti v prvih letih.....	22
4.4 Primeri Augsteinovih člankov.....	23
4.5 Augstein kot zmagovalec v tekmi za prevzem licence, refleksije in analiza prvih let.....	23
4.6 Augsteinovi sodelavci v prvih letih in njihovo delovanje v tedniku.....	25
5 IDEOLOŠKA USMERJENOST TEDNIKA.....	27
5.1 Augsteinov odnos do denacificiranja.....	28

5.2 Kako naj sodimo prva leta Spiegla in Augsteinov vpliv?.....	33
5.3 Augstein in antisemitizem.....	35
6 RAZVOJ ZASEDENIH CON.....	37
6.1 Refleksija prvih let delovanja Spiegla in vpetost v povojni čas.....	38
7 RUDOLF AUGSTEIN KOT <i>JENS DANIEL</i>.....	42
7.1 Nacionalist in liberalec.....	42
7.2 Augstein in Kurt Schumacher, vzporednice in skupne ideje.....	51
7.3 Rast tednika pod vodstvom Augsteina in naraščajoča kritika vodilni politiki..	52
8 ZRN POD ADENAUERJEVIM VODSTVOM IN NOTRANJEPOLITIČNA UREDITEV V OBDOBJU GOSPODARSKEGA VZPONA TER ZAOSTROVANJA S SOVJETSKO ZVEZO.....	54
8.1 Analiza in ocena Adenaurejeve politike.....	56
9 AUGSTEIN, ADENAUER, STRAUSS IN AFERA SPIEGEL.....	58
9.1 Potek in zgodovina Afere Spiegel.....	58
9.2 Potek.....	58
9.3 Analiza in posledice.....	60
10 SKLEP.....	61
11 LITERATURA.....	65

1 UVOD

Nedvomno pomeni leto 1945 v razvoju modernega obdobja prelomnico, morda celo cezuro. Po drugi svetovni vojni, ki se je končala s popolno kapitulacijo sil osi, se je pričelo obdobje novih svetovnopoličnih konstelacij, razvila pa se je tudi povsem nova politična zavest. Največje spremembe je seveda doživela Nemčija kot poraženka.

Michael Jurgs piše o Augsteinu kot najpomembnejšem novinarju povojne Nemčije. Augstein je bil tisti, ki je dodal Spieglu smer in ideologijo. Vendar, kako velik je bil vpliv mladega novinarja ne samo na ustanovitev in način pisanja pri Spieglu, ampak tudi širše? Kako uvrstiti novinarja v povojni čas Nemčije in kdo je bil Augstein?

Povojna Nemčija in Spiegel bi bila popolnoma drugačna brez tega pomembnega človeka (Merseburger 2007, 7). Pripadal je generaciji realistov, njihovo temeljno stališče, ki se je zasidralo zaradi laži in izgube zaupanja skozi novinarstvo v drugi svetovni vojni, je bilo *Tako ne bo nikoli več*, kot tudi dvom v vsako besedo izrečeno s strani politikov. V diplomski nalogi se osredotočam na Spiegel, ki je nastal v porušenem Hannoveru s pomočjo Rudolfa Augsteina in njegovih mladih, iz vojne prispelih urednikov, tedensko izhajajoči Institut brez spoštovanja, ki ni kritiziral samo novo nastale demokracije, ostanke prejšnjega sistema, ampak tudi okupacijsko silo. Tudi zaničevalci Spiegla so ga na koncu osemdesetih let prejšnjega stoletja imenovali »najmočnejša institucija«, ki spada k temelju graditve in kasneje združitve Nemčije. Velja kot najmočnejši nasprotni pol politiki aparatov v strankah. Analiza osebnosti in biografija Rudolfa Augsteina in razvoj ter umestitev Augsteina v povojni zgodovinski čas Nemčije so temeljni pristopi k preučevanju in razumevanju vpliva Augsteina na Spiegel in širšo družbeno okolje. Augstein je bil »Mr. Spiegel«. Bralci Spiegla danes vidimo, da Spiegel brez njega izgublja na identiteti, tednik živi na njegovem glasu, konkurenca posnema načine pisanja iz časov Augsteina.

Kar je bilo na začetku izhajanja tednika mogoče, bi danes lahko imenovali čudež. 23-letni vojak s končano gimnazijo se vrne z bojišča, edine izkušnje ima kot topničar na Vzhodni fronti, dobi v roke licenco in eno tretjino lastništva časopisa, ki bi ga naj vodil. Dobra volja, naključje in veliko sreče vplivajo na začetek kariere Augsteina, vendar Augstein zna

izkoristit čas in sredstva, ki jih ima na voljo, ima občutek za teme, inteligenco in bistrovidnost, ki iz Spiegla, do tedaj skromnega tednika, naredi največji nemški in evropski politični tednik. Toliko bolj je pomembna analiza tega človeka, ki ni ustvarjal samo zgodovine v novinarskem smislu, ampak je s svojim vplivom posegel na vsa področja družbenega in političnega življenja. Pomanjkanje spoštovanja do vseh na začetku, ki je privedla tudi do konfliktov z britanskimi cenzorji, zagotovi tedniku zveste bralce, kot tudi preživetje v kritičnih mesecih po denarni reformi.

Pričujoča diplomatska naloga je osredotočena na Augsteina kot človeka in dogodke, ki so pomembno vplivali na povojno zgodovino Nemčije vse do danes, kot tudi na mednarodno okolje, saj še danes najdemo ime Augstein v povezavi z uveljavljanjem pojma »svoboda medijev« in »neodvisno novinarstvo«. Diploma preučuje človeka, ki je ustvaril Spiegel, kot tudi zgodovinski čas po drugi svetovni vojni v Nemčiji, ki je povezan tako z gospodarskim čudežem, kot tudi s stalnim soočanjem z zgodovino. Poskušal bom utemeljiti, da je Augstein v prvem obdobju, od nastanka tednika pa vse do afere Spiegel, imel tudi vpliv na politiko in družbeno življenje nasploh kot velik kritik »zatohle« politike, tudi kasneje po aferi soustvarja javno mnenje in velja za pojem svobode tiska in neodvisnega novinarstva.

V nalogi se osredotočam na začetke Spiegla in analiziram vpliv, ki ga je imel Augstein v času od začetka do afere Spiegel, ki je ključnega pomena v zgodovini ne samo tednika, pač pa tudi v zgodovini Nemčije in širše, kar bom ponazoril z izjavami novinarjev in strokovnjakov na področju raziskovanja svobode medijev kot tudi političnih analitikov in zgodovinarjev. V analizi poskušam argumentirati in (empirično oz. analitično) podkrepiti, da je bil Augstein ključen akter pri ustanovitvi tednika kot tudi, da je ideološko vplival nanj in na prehod iz »zatohle« avtoritarne države, kot jo sam imenuje, kot njen velik kritik v mlado in zrelo demokracijo. Skušal bom uvrstiti Adenauerjevo politiko v zgodovinski trenutek in oceniti uspehe in neuspehe.

Struktura naloge, v kateri bom uporabljal primarne in sekundarne vire, je naslednja: Za osnovno razumevanje in pregled dogodkov začenjam z zgodovinskim pregledom, potem analiziram posamezne številke in hkrati uvrščam komentarje strokovnjakov o dogodkih. Raziskovalno vprašanje se glasi: Kakšen vpliv je imel Rudolf Augstein na Spiegel, na

ustanovitev tednika, smer in ideologijo (politična usmeritev), kako je širše vplival in bil povezan z družbenim in političnim okoljem in kakšna politična in družbena stališča je zagovarjal, kako se je to odražalo na Spieglu, s tem povežem tudi raziskovanje načina pisanja tednika, iz kakšnega okolja je izhajal, kakšno vlogo je imel pri aferi Spiegel ter na kakšen način lahko uvrstimo Spiegel v zgodovinski čas povojne Nemčije.

Teza, ki jo zagovarjam, je, da je bil Augstein ključen človek pri oblikovanju in nastanku Spiegla, imel je vpliv na celotno družbo in novinarstvo nasploh, po drugi strani pa poskušam skozi analizo tednika, način pisanja in povezanost Augsteina s politiko in naklonjenostjo kot tudi nenaklonjenostjo s politično oblastjo utemeljiti, kakšno je bilo mišljenje in ideologija mladega novinarja in urednika. Raziskovanje se osredotoči na samega človeka, na dejanja in širše okolje povojnega novinarstva in družbenega okolja, v katerem je nastal tednik. Skozi natančno analizo številke vse do afere Spiegel, mnenj pristašev tednika kot tudi kritikov bom v diplomski nalogi predstavil delo Augsteina do afere Spiegel in na kratko v zgodovinskih pregledih tudi delo novinarja vse do njegove smrti leta 2002, pa tudi, zakaj je Spiegel preživel negotovi čas po vojni in denarno reformo, nekateri drugi, intelektualno kvalitetnejši, kot je bil Wandlung, pa ne. Osrednja pozornost naloge je na analizi človeka skozi različne vire, kot tudi analizi številke iz arhiva, mnenj in komentarjev kritikov in pristašev »poosebljene metode demokratične kritike« kot ga imenujejo v časopisu Lora. Ključna je tudi analiza povezave dogodkov in okolja povojnega časa s Spiegлом in Augsteinom.

2 AUGSTEIN KOT POOSEBLJENA METODA DEMOKRATIČNE KRITIKE

Kmalu po začetku delovanja tednika odkrije Augstein s sodelavci mnogo korupcije tako v vladi kot v gospodarstvu. Antiavtoritarna temeljna tendenca, njegova prizadevanja za »čistost« v vladi in upravi, njegov boj za liberalnost in pravno državo ga naredi za »viharno orožje demokracije«, kot se sam imenuje. Ampak to je v povojnih časih težko, saj nihče ni naučil urednikov, ki so izhajali iz nacionalsocialistične-diktature, kaj demokracija je. Po kapitulaciji (8. 5. 1945) so prevzele vrhovno oblast nad Nemčijo Velika Britanija, ZDA, Sovjetska zveza in Francija. Potsdamski sporazum je Nemčijo razdelil na 4 okupacijske cone. Na zahodu so ameriško in britansko okupacijsko cono kmalu združili v »združeno gospodarsko območje« (Jurgs 2003). Zaradi zaostritve odnosov s Sovjetsko zvezo so od 1948 zahodne okupacijske sile dajale svojim conam vse večja pooblastila.

V času pred letom 1945 so bili vsi mediji pod nacistično oblastjo. Po drugi svetovni vojni so zavezniki ukinili popolnoma vse medije in jih na novo ustanovili pod močno cenzuro. Zavezniki so zahtevali od vsakega novoustanovljenega časopisa točno določen kodeks, kaj se lahko piše in kaj ne. Idejo po federalistični ureditvi države s strani zaveznikov - ta ideja je prešla tudi v medijski svet, namreč na način, da ne smejo obstajati nacionalni časopisi in tedniki, ampak samo regionalni in nadregionalni. Na ta način bi se naj izognili slabim izkušnjam pruskega centralizma (Sommer 2009).

Posledica je bila, da v prvih letih po vojni do začetka petdesetih let prejšnjega stoletja ni obstajal nacionalen časopis ali tednik. Tako so po letu 1945 obstajali samo lokalni, regionalni in počasi nadregionalni časopisi in tedniki.

Zgodnji Spiegel je del zgodovinske miselnosti mlade zvezne države, ki jo podrobno opišem v poglavju začetki Spiegla, zrcali težki učni proces, ki so ga prestajali zahodni Nemci. Ampak Spiegel ne bi postal to, kar je, če si ne bi Augstein že zgodaj nakopal nasprotnikov tako na levem kot tudi na desnem političnem področju. To so zvesti bralci cenili, s tem je tudi prodaja tednika strmo naraščala v prvih letih po nastanku, kar je Augstein dobro vedel.

Kot politično resen časopis so ga strokovnjaki začeli obravnavati šele, ko je Rudolf Augstein pod psevdonimom *Jens Daniel* pisal proti politiki Konrada Adenauerja proti zahodni integraciji in za združitev obeh Nemčij, ki so zaradi različnih pogodb, ki so jih sklenili na zahodu oddaljili za mnoga leta. 8. aprila 1949 so izdale okupacijski statut; na njegovi osnovi so bile razpisane volitve, 21. septembra 1949 pa je bila formirana Zvezna republika Nemčija. Njegovi članki v prvem obdobju so predvsem nacionalni in nemško osredotočeni. Augstein postane glavni intelektualni kritik prvega kanclerja, njegov boj proti Franzu Josefu Straussu, ki je nemško vojsko želel oborožiti z atomskim orožjem, postane legendaren in bo obravnavan v diplomski posebej.

Dvoboj med Augsteinom in obrambnim ministrom Straussom se zaključi leta 1962 v Aferi Spiegel, največji notranjepolitični krizi od ustanovitve zvezne države, ki postavi pod vprašaj tudi novo nastalo demokracijo. Policija je v noči zasedla prostore tednika v Hamburger Pressehaus, aretirala urednike vključno z Augsteinom - očitali so jim veleizdajo. To dejanje privede do množičnih protestov na ulicah, ki jih niso pričakovali niti sami uredniki. Augstein postane simbol za svobodo tiska, tako študenti kot tudi profesorji, v glavnem z levega političnega spektra, ga podpirajo. Ta dejanja pomenijo konec »obdobja Adenauer« in predstavljajo pomembno prelomnico v politični kulturi mlade demokracije. Zanimivo je, da še danes najdemo v svetovnih medijih ime Augstein v povezavi z bojem za svobodo medijev.

Augstein je redno v svojih člankih do sredine šestdesetih let napadal dnevni časopis Bild, ki je pisal proti združitvi Nemčij, predvsem zaradi strahu pred vplivom komunizma. Višek kritike tega dnevnega časopisa je dosegel leta 1962 pred Afero Spiegel, ko so ga na ulicah podprli študenti in levo usmerjeni intelektualci, ki se tudi niso strinjali s pisanjem Bilda.

Brocchi imenuje Spiegel kot »četrto oblast« v povojni Nemčiji, predvsem zaradi nenehnih sporov z vlado in sposobnim človekom, ki ga je vsa leta vodil ne samo finančno, ampak predvsem intelektualno (Brocchi 2009).

Ker Augstein razume svoj tednik kot »instrument boja«, ni vedno v opoziciji do trenutno vladajočih. Močno kritizira Adenauerja in Straussa in vse, kar je povezano z rensko-katoliško »zatohostjo« petdesetih let in s tem pospeši konec »obdobja Adenauer«. Po

tem pa očitno paktira z vlado pod vodstvom Brandta, podpira vzhodno politiko in ostro kritizira krščansko-demokratsko opozicijo, ki želi omajati vladavino Brandta in želi odprtje na vzhod na vsak način preprečit. Pomeni prestop v drži, ki enkrat več kaže na vpliv, ki ga je imel Augstein, saj je v osnovi bil borec za združitev Nemčij.

Tako za levico, ki ni hotela združitve Nemčij, nima razumevanja in jih odprto kritizira, kot tudi za Gunter Grassa, ki trdi, da Auschwitz izključuje združitev. Na splošno v diplomu ugotavljam, da je drža Augsteina liberalna ali nacionalna ali, kot mu pravi Merseburger (2007, 10), zadnji pravi »Nacionalliberalec«, ki je obstajal v Nemčiji.

Bil je premlad, da bi nanj vplivala diktatura in propaganda Hitlerja, vendar dovolj zrel, da je videl in doživel, kakšne grozote je sistem napravil. Tudi ta del zgodovine ga do smrti vedno znova zanima in ga preučuje; predvsem v zadnjem življenjskem obdobju se intenzivno ukvarja s Hitlerjem, kot ga sam imenuje »človek, ki je pokvaril Nemčijo«, in z njegovimi pomočniki. Zanj je Hitler tisti večji »monster« izmed dveh največjih zločincev 20. stoletja, drugi pa Stalin, vendar ima o njem ima boljše mnenje, ker je bil, kot pravi, »racionalnejši«.

Mlad Augstein, ki je prihajal iz bogate meščansko-katoliške družine, toda intelektualno »revne«, je imel na začetku želje po poklicih, kot so pisatelj, dramatik, morda zgodovinar, vendar je naletel na ekscentričnega britanskega majorja z njegovim magazinom Spleen, ki je izhajal v Hannoveru in tukaj začel resno razmišljati o delu kot urednik. V življenju ga posebej zanima umetnost in gledališče, opera in literatura. Kot vsi intelektualci postavlja obstoječe pod vprašaj. Zanimivo je to, da je Augsteinu uspelo doseči vpliv, bogastvo, moč - na koncu se pojavi želja po samouničevanju; ravno to je ena izmed mnogih ugank velikega cinika, ki se mu lahko Nemci zahvalijo - za izkušnjo, da je pravica svobodnega mnenja v demokraciji »sveta« nuja in mora takšna tudi ostati.

Ali je res, kot so menili ob 50. jubileju, da je Spiegel vedno bil antifašističen in to od vsega začetka, kot tudi, da je politično neodvisen? Politično gledano so prva leta časopisa proces samoiskanja in samoprepričevanja mladih urednikov in novinarjev, ki so zrasli v nacističnem režimu in se vrnili leta 1945 iz vojne. Tako v prvih številkah zaznam nesigurnost tako v prepričanju, kot v pogledih na politiko in svet. Šele z nastopom

Adenauerja in njegovih bližnjih sodelavcev zraste trdno prepričanje za »veliki NE« in bolj jasna stališča časopisa (Kuby 1953).

Pod psevdonimom *Jens Daniel* formulira Augstein »NE« proti politiki zahodne integracije, proti kanclerjevi nemškopolitični pasivnosti. S tem postane najbolj bran in spoštovan kritik mlade republike. *Drzen jazbec* Augstein je s svojo kritiko skoval »sliko Adenauerja celotni generaciji levo usmerjenih intelektualcev«, piše Adenauerjev biograf Hans-Peter Schwarz in nadaljuje; po smrti Toda Kurta Schumacherja je bil Augstein najbolj resen, intelektualen, političen in publicističen nasprotnik kanclerja (Schwarz 1986, 36).

3 ZGODOVINSKI PREGLEDI

3.1 Zgodovinski pregled in kratek življenjepis Augsteina in skupine SPIEGEL ter odločitve, ki jih je sprejel Augstein v podjetju, kratek pregled razvoja tednika in življenja Augsteina

1923: 5. novembra rojen v Hannoveru kot šesti otrok sedemčlanske družine; oče je katolik, po poklicu trgovec

1941: konča maturo, začne delati kot novinar pri časopisu Hannoverschen Anzeiger

1942-1945: vojak na vzhodni fronti, med drugim topničar, vezist, dela v oskrbi, nato ponovno topničar

1945: po vojni začne delati kot novinar pri Hannoverschen Nachrichtenblatt

1947

Prvi SPIEGEL izide v soboto 4. januarja 1947 v Hannoveru kot naslednik časopisa "Diese Woche". Glavni urednik in izdajatelj je Rudolf Augstein. Rudolf Augstein je od vsega začetka kot ustanovitelj in glavni urednik pri Spieglu.

1950

SPIEGEL postane znan po vsej Nemčiji, ko objavi očitke, da je Bonn pridobil naslov kot začasno glavno mesto zaradi podkupovanja poslancev. Nemški zvezni parlament ustanovi t.i. »SPIEGEL-Ausschuss«, ki se zama trudi, da bi očitke zavrgel. Prvi spori s politiko Adenauerja se hitro pojavijo in tako že zgodnji Spiegel kritizira dejanja in sprejete zakone Vlade. To je en izmed prvih večjih škandalov, ki jih javno objavi katerikoli časopis. Augstein vztraja pri razkritju imen in razkritju podatkov o podkupninah pri pridobivanju glasov za začasen naslov glavnega mesta.

1950: John Jahr (1900-1991) postane sourednik, Barsch in Stempka po sporu z Augsteinom zapustita Spiegel

1950/51

Dosedanja lastnika, Gerhard R. Barsch in Roman Stempka, po sporu z Augsteinom izstopita iz Spiegel založbe. Hamburški založnik John Jahr prevzame polovico založbe in je skupaj s Rudolfom Augsteinom delničar SPIEGEL-založbe. »Anzeiger-Hochhaus« v Hannoveru je prvi domicil Spiegla.

1952: Augstein se preseli iz Hannovera v Hamburg, z njim tudi sedež Spiegla

1952

Selitev SPIEGEL-založbe iz Hannovera v Hamburg (»Pressehaus ob Speersortu«). Tudi pri tej odločitvi igra glavno vlogo Augstein, v glavnem iz osebnih razlogov.

1953: objava prve knjige Augsteina z naslovom "Deutschland - ein Rheinbund?" (Nemčija - renska zveza?)

1955: Augstein in Jahr kupita revijo Star Revue, vstop v stranko FDP (Liberalni svobodni demokrati)

1960: Tudi Jahr zapusti založbo Spiegel, njegov delež prevzame Richard Gruner

1962

Solastnik John Jahr odstopi polovico svojega deleža hamburškemu založniku in lastniku tiskarne Richardu Grunerju, polovico pa Rudolfu Augsteinu. Na ta način postane Augstein tudi solastnik skupine ne samo idejni vodja.

1962

»Afera Spiegel« pretrese Zvezno republiko Nemčijo. Desetega oktobra 1962 je revija Spiegel objavila članek z naslovom Pogojno sposobni obrambe, v katerem je novinar Conrad Ahlers citiral interne dokumente nemške vojske in prišel do zaključka, da se Nato in Nemčija ne bi mogla ubraniti morebitnega sovjetskega napada.

Dobra dva tedna kasneje je sledila hišna preiskava Spieglove založbe in uredništva v Bonnu. Policija je izdala zaporne naloge zaradi suma izdaje, poneverjanja in podkupovanja

ter aretirala sedem ljudi, med njimi tudi odgovornega urednika in ustanovitelja revije Rudolfa Augsteina.

Aretacije so povzročile val ogorčenja, velik del javnosti je solidariziral z uredništvom Spiegla, študentje so šli na cesto in zahtevali izpustitev zaprtih. Po 103 dneh so Augsteina izpustili iz zapora, tedanji notranji minister Franz Josef Strauss pa je, potem ko je dolgo zanikal, da bi bil podrobneje seznanjen s primerom, Spieglovim novinarjem dejal: "Vi ste gestapo v današnji Nemčiji, zato sem bil prisiljen ukrepati proti vam." Sodišče je 13. maja 1965 zaradi pomanjkanja dokazov ustavilo postopek.

Prepir med Augsteinom in Straussom se nadaljuje. Afera Spiegel velja kot mejnik obrambi svobode tiska v Nemčiji in kasneje tudi drugod po svetu. V nadaljevanju diplome je sama afera še posebej obravnavana.

1963: zapusti zapor, vsi postopki pred sodišči zoper njega so ukinjeni leta 1965

1968: objava prodajno zelo uspešne knjige "Preußens Friedrich und die Deutschen" (Pruski Friedrich in Nemci)

1969: Gunter Gaus postane glavni urednik, Augstein izplača Grunerja in postane sam lastnik skupine Spiegel

1969

Založba SPIEGEL se preseli v novo zgradbo pri Hamburger Brandstwierte. Richard Gruner proda svoj delež Rudolfu Augsteinu.

1971

Rudolf Augstein proda 25 odstotkov delnic SPIEGLA Grunerju in Jahru.

1972-73: skozi deželno listo FDP mu uspe pridobiti sedež v zveznem parlamentu, vendar se že leta 1973, ko se Gaus odreče glavnemu uredniku, odloči, da svoj mandat v parlamentu prekine

1973-74: Rudolf Augstein podari polovico podjetja svojim sodelavcem. Soodgovornost, soodločanje in pravica do polovice dobička štejejo od sedaj k delovnim pogojem zaposlenih in ustvarjajo delovno klimo v hiši. Nikjer ni bila ta ideja v takšni meri uresničena kot pri Spieglu. Konkurenčni novinarji to dejanje posmehljivo komentirajo kot »komunistično dejanje« (Brocchi 2009)

1977-85: Soudeležba v Münchner Filmverlag der Autoren

3.2 Priznanja za zasluge

1983 in 1987: podelitev častnega doktorata britanske Univerze Bath na Univerzi Wuppertal

1994: podelitev naslova častni občan mesta Hamburg

1999: podelitev častnega doktorata moskovske Visoke šole za mednarodne odnose

2000: priznanje International Press Institut v Bostonu za posebne dosežke pri prizadevanju za svobodo tiska in svobodno izražanja mnenja

2000

Na začetku leta imenujejo Rudolfa Augsteina za »novinarja stoletja«, izbran je bil izmed 100 največjih imen novinarstva v "Medium Magazinu". V aprilu postane solastnik A + i art and information GmbH & Co. in s 35-odstotnim deležem v STORY HOUSE Productions GmbH. STORY HOUSE. Težišče aktivnosti je v področju dokumentiranja. 1. septembra skupina SPIEGEL združi aktivnosti v SPIEGELnet AG.

2002

Rudolf Augstein, ustanovitelj, glavni urednik, izdajatelj in poslovodja SPIEGELA, umre 7. novembra v 79. letu starosti (Chmura 2009).

Brocchi uvršča Spiegel med tri najbolj ugledne in brane tednike v Nemčiji. Poleg Focusa in Sterna se Spiegel tudi najbolje prodaja - v povprečju zadnjih petih let okrog 1 milijon izvodov prodanih izvodov na številko. Po mnenju Brocchija je na začetku, ko je bil tednik

pod močnim vplivom Augsteina, levo usmerjen, danes pa vedno bolj levo-liberalno (Brocchi 2009).

3.3 Glavni uredniki:

1959–1962: Hans Detlev Becker

1962–1968: Johannes K. Engel in Claus Jacobi

1969–1973: Johannes K. Engel in Günter Gaus

1973–1986: Erich Böhme in Johannes K. Engel

1986–1990: Erich Böhme in Werner Funk

1990–1991: Werner Funk in Hans Werner Kilz

1991–1994: Wolfgang Kaden in Hans Werner Kilz

1994–2008: Stefan Aust

Od leta 2008: Mathias Müller von Blumencron in Georg Mascolo (SPIEGEL-Gruppe 2009)

4 ZAČETKI AUGSTEINA IN SPIEGLA

4.1 Nemčija pod znamenjem ameriško-sovjetskega spopada; razdelitev Nemčije

Za Nemčijo med leti 1945 in 1949 je značilno povsem uničeno gospodarstvo, problem beguncev in vsesplošna opustošenost. V notranji politiki je glede na cilje zavezniških sil tekla kampanja za denacifikacijo, da bi že v zavesti Nemcev zatrli sleherno kal nacionalsocializma (Holle 1981, 756). Tako kot so predvideli sklepi potsdamske konference, so prepovedali NSDAP (Nationalsozialistische deutsche Arbeitspartei - Nemška nacionalsocialistična delavska partija-stranka), vse člane te stranke pa odstavili iz javnih služb. Nemčijo so upravljale štiri zmagovite sile, zato je bila razdeljena na štiri cone: na sovjetsko, britansko, ameriško in francosko. Berlin, prav tako razdeljen na štiri dele, je dobil poseben status. Četverica velikih sil je v upravnih conah vzpostavila upravni sistem, v katerem je Nemcem sprva pripadal neznaten delež. V strukturi uprave je že bila vidna razlika med zahodnimi conami in sovjetsko cono (Glaser 1990, 57). Medtem ko so se v zahodnih conah tja do leta 1947 oblikovale deželne vlade na parlamentarni osnovi, pri čemer so Nemci sodelovali, pa je bila sovjetska okupacijska cona do leta 1949 pod vplivom SMAD (Sowjetische Militäradministration-Sovjetska vojaška uprava), kjer je bila ob formalni demokraciji izvoljena prosovjetska birokratska uprava (z vlado, ki jo je sestavljala koalicija antifašističnih partij).

Prve številke časopisa zrcalijo zgodnjo mentalno zgodovino zahodne Nemčije z vsemi pridržki proti denacificiranju, proti zavezniškem sodstvu, proti obsodbi nemških vojakov kot vojnih zločincev ali pa proti demokratičnim strankam, ki delujejo kot podaljšana roka zavezniških sil (Frei 2005).

Poskus zaveznikov, da bi ustvarili temelje demokratizacije nemškega naroda, ni bil vedno uspešen, ugotavlja Holle (1981). Hkrati pa so procesi proti vojnim zločincem v novembru 1945 Nemcem jasno predstavili odgovornost za vojno. Največje prizorišče procesov proti vojnim zločincem je bil Nürnberg.

Pri prelistavanju prvih številčk časopisa ugotavljam, kako je redakcija previdno spreminjala teme, kar je seveda tudi posledica močnega nadzora in cenzure s strani zaveznikov.

Teme so bile: federalizem, ustanovitev zahodne države, oboroževanje po ustanovitvi (koliko je dovoljeno in koliko ne).

Že oktobra 1948 Augstein kritizira in postavlja pod vprašaj oboroževanje zahodne Nemčije, in to še pred znamenitim intervjujem Konrada Adenauerja v *Cleveland Plain Dealerju* (Kuby 1953).

Ta radikalen »NE« po obdobju iskanja privede do vzpona časopisa, ki pridobi na kredibilnosti. Medtem ko je opozicija še vedno v krizi (stranka SPD), je Spiegel edina ustanova, ki se zoperstavi vladajoči eliti, ali, kot pravi Merseburger (2007, 82), »nadomešča opozicijo«.

Augsteinov časopis, kot ga imenujejo že v vladnih krogih, pridobi na vplivu in moči, tako kot tudi na poslovni moči. 1949 sprejmejo v uredništvu Spiegel statut, ki pravi, da »vse informacije, dejstva, navedbe in viri morajo ustrezati natančnemu poteku dogodkov...vsaka novica mora skozi natančen pregled.« K uresnitvi tega cilja ustanovijo Spiegel-Archiv, ki še danes velja za enega najzanesljivejših virov ne samo v Nemčiji, ampak po celem svetu (Jurgs 2009).

Časopis razkriva škandale in politično hinavščino, vendar se vedno postavi po robu tudi oboževalcem, deluje kot katarza in seveda močno vpliva na krepitev in stabilnost novih demokratičnih institucij (Jurgs 2009, 7).

4.2 Vzpon Spiegla in primerjava z ostalimi časopisi povojnega časa

Primerjava z ostalimi časopisi in uredniki izpostavlja Augsteinovo iznajdljivost in spretno vodenje časopisa v prvih letih, kot tudi zakaj je Spiegel preživel denarno reformo, drugi tedniki pa ne.

Takšen hiter vzpon je presenetljiv, saj so cilji časopisa na začetku bili precej skromni, medtem kot so drugi časopisi takratnega obdobja bili bolj ambiciozni. Walter von Cube je imenoval publicistično okolje takratnega časa kot »Ruinenvegetation« (ruševinska vegetacija).

V začetnem obdobju je obstajala prava časopisna evforija, čeprav bodo denarno reformo preživeli le redki. Prvi časopisi v povojni Nemčiji so se imenovali *Besinnung*, *Begegnung*, *Neue Ordnung* ali *Neues Abendland* ipd. Že naslovi razkrivajo »idealistični angažma« (Glaser 1990, 43).

V časopisu *Wandlung*, ki se je usmerjal predvsem na intelektualno in izobraženo publiko, je Hanna Arendt zavračala tezo o nemški kolektivni krivdi, Dolf Sternberger se je zavzemal za osebni in večinski volilni sistem, da bi s tem preprečil razkroj strank, kot se je to zgodilo v Weimarski republiki, in Alfred Weber se je zavzemal za preoblikovanje Nemcev iz »potrpežljive, poslušne, pokorne množične živali« v samozavestne »ljudi, ki so ponosni na svoje pravice« (Sommer 2009).

Veliko manj intelektualno zahteven *Spiegel* preživi zimo leta 1949, medtem ko časopis *Wandlung*, ki ima zelo dobre in intelektualno sposobne novinarje zaradi finančne stiske preneha izhajati. Večina danes pozabljenih časopisov povojnega obdobja se preoblikuje in piše za mlajšo publiko - berlinski časopis *Ja*, ki ga izdaja Hans Schwab-Felisch, pa tudi v Berlinu izhajajoč *Horizont*. Pomembna konkurenca *Spieglu* je bil časopis *Ruf*, ki sta ga izdajala Alfred Andersch in Hans Werner Richter in so ga propagirali Američani (Sommer 2009).

Američani so si obetali s tem časopisom pridobiti na vplivu. Zanimivo je, da sta bila oba glavna urednika v času vojne zaprta v ameriških zaporih in že tam v sodelovanju z zavezniki oblikovala podobo časopisa (Glaser 1990, 50-54). Primerjava časopisov je pomembna; *Ruf* izhaja mesečno, medtem ko *Spiegel* tedensko. Oba vztrajno kritizirata zavezniške sile in njihovo politiko, oba se borita za združitev Nemčij, proti izgubi ozemelj tujim silam, proti separatizmu in delitvi Nemčije. *Der Ruf* je bil zelo direkten v komentarjih, kar je seveda omogočilo kritikom, da so ga napadli dokaj hitro, za razliko od *Spiegla*, ki je deloval kot politični tednik in je izbiral in pisal o temah indirektno, svoje teme je zbiral natančno z določeno vrsto dramaturgije in stila (Kuby 1953).

4.3 Augsteinovi sodelavci in konkurenti v prvih letih

Tako Augstein kot Andersch in Richter spadajo po razpadu tretjega rajha k tisti generaciji novinarjev, ki »staremu« v osnovi ne zaupa, ker so odgovorni za vojno, razdejanje in posledice, ki jih je nosila vojna za Nemčijo, Evropo in svet. V osnovi se ti trije precej razlikujejo. Augstein, ki je dopolnil 23 let, Andersch 32 let in 38 let stari Richter, se ne razlikujejo samo po letih, ampak tudi po doživljanju politične prakse v Weimarski republiki. Oba urednika in novinarja Rufa sta bila aktivna v levici. Andersch kot komunistični funkcionar, Richter kot trockist pri Socialistični delavski stranki s takrat mladim Willyjem Brandtom.

Levo usmerjena ostaneta tudi po vojni, vendar se bolj demokratično kot marsikateri drugi levičarji zavzemata za sintezo Zahoda in Vzhoda in za združitev Evrope na socialistični in demokratični osnovi. Ker gledata na politiko zmagovalcev kot na »prastaro in kolonialistično, človeka nevredno« na kratko neevropsko, postaneta pri Američanih precej nepriljubljena, le ti ju imenujeta kot »iracionalno nacionalistično« (Glaser 1990, 40-60).

Spomladi 1947 zahtevajo Američani celo odvzem licence za časopis Ruf, vendar imajo Američani po posredovanju urednikov »uvidevnost«, kot piše Augstein o zgodovini tega časopisa. Spiegel nadaljuje: »Za nadaljnji obstanek časopisa se zadovoljijo z odpustitvijo glavnih urednikov in izdajateljev (Anderscha in Richterja) in rečejo »OK« za nadaljnji obstoj časopisa« (Sommer 2009).

Kot glavni urednik prevzame za kratek čas mesto Erich Kuby, zamenja ga desno usmerjeni Walter von Cube, ki časopis v časih hladne vojne preusmeri v antikomunistično smer. V aprilu leta 1949 neha izhajati Ruf. V zelo kritičnem govoru, ki je označilo mišljenje večine Nemcev, poudari Hans Werner Richter njegovo stališče: »Počutim se kot Nemeec, sem Nemeec, ne morem iz svoje kože. Nisem odgovoren za zločine, ki jih je povzročil Hitler, in za šovinizem preteklih časov. Mladi vojaki, ki so se vrnil iz vojne, prav tako niso odgovorni, vseeno ali so verjeli v nacionalsocializem ali ne. Nisem pripravljen sprejeti imperialistične zahteve zmagovalnih sil brez kritike« (Merseburger 2007, 86).

Če pustimo ob strani levičarsko gledanje na politiko združitve Evrope Anderscha in Richterja, lahko potegnemo vzporednice med Rufom in zgodnjim pisanjem Augsteina.

Spiegel je sicer izhajal tedensko, zato so bili komentarji manj strokovni in analitični, najde se pa podobnost v pridevnikih, odvisnikih ali poantah v zgodbah. Tako Spiegel kot Ruf sta od nastanka pod strogo cenzuro. Ker Spiegel ne zmanjša kritik proti zaveznikom, Britanci razmišljajo, da bi licenco vzeli Augsteinu in jo podelili Leu Brawandu, vendar ta odkloni in se posveti raje Neue Tagesblattu v Osnabrucku. Vzrok tiči predvsem v tem, da v Nemčiji do sedaj ni bilo izkušenj z vodenjem tednika, vsi uredniki so se raje posvetili dnevnim časopisom (Kuby 1953).

4.4 Primeri Augsteinovih člankov

Nekaj primerov naslovov iz tistega časa: Berlin leži ponovno v glavni bojni črti med Washingtonom in Moskvo (26. junij 1948), ali o WEU (Westeuropäische Union-Zahodno Evropska unija), Vzhodni branilci si počasi oblačijo varnostna krila.

Zavezniki kritizirajo Spiegel predvsem zaradi tega, ker so novinarji pretežno vojaki, ki so služili Hitlerju v vojni. Ampak v kateri redakciji v povojni Nemčiji pa ne sedijo bivši vojaki, celo oficirji in majorji?

Primeri Augsteinovih člankov iz tednika na začetku 50. let prejšnjega stoletja:

1951: časopis kritizira film o Rommlu z Jasonom Masonom, ki prikriva premoč Montgomerya pri El Alameinu kot »neprijetno in zavajajoče«

1953: najbolj direktno in brez dlake na jeziku piše in kritizira Američane časopis o vojni v Koreji: »Ko sovražnik napade, strelja le 50 % Američanov nazaj, ostali le gledajo z odprtimi usti.« /.../ »Kar v vsaki vojski velja za sramoto, obravnavajo Američani kot »frontna nevroza« ali »frontna utrujenost«. Tudi pred Francozi se ne ustavi in piše o morali Francozov v vojski, kot o »polžih« (Kuby 1987).

4.5 Augstein kot zmagovalec v tekmi za prevzem licence, refleksije in analiza prvih let

Na obnovo in graditev Nemčije se sprva ni smelo niti pomisliti zaradi t.i. Morgenthauvega plana, ki ga je Roosevelt objavil v Casablanci leta 1943, v njem pa je bila predvidena brezpogojna kapitulacija Nemčije in trajna demilitarizacija, razdelitev države, odstopitev velikih ozemelj in uničenje vse nemške industrije (Holle 1981).

Čeprav ta načrt ni bil uresničen, so njegove misli tlele v zavesti zmagovitih zavezniških sil, kar se je pokazalo na potsdamski konferenci od julija do avgusta 1945.

Augstein, drugače kot Andersch in Richter, brez določenega programa in ideologije, ki bi ga vodila, kritično piše o planskem gospodarstvu in socializaciji družbe.

Augstein končno pridobi licenco za časopis in postane glavni urednik. S končano gimnazijo in triletnimi izkušnjami kot artilerist in skoraj dvoletnimi kot novinar tretjega rajha, kasneje kot novinar zavezniškega britanskega časopisa, postane mlad novinar »nove poveljne Nemčije«. Kot mnogi mladi novinarji poveljne Nemčije, Gerd Ruge, Klaus Bolling, Klaus Harpprecht ali Thilo Koch, šteje Augstein k ljudem tistega časa, ki nimajo končane višje šole in so se po vojni začeli ukvarjati z novinarstvom (Sommer 2009).

To možnost so jim omogočili predvsem zavezniki, saj niso dovolili izkušenim novinarjem, da bi pisali za časopise kakršnekoli vrste, ki so bili obremenjeni, da so pisali v času diktature nacional-socializma.

Edina težava, ki je spremljala Augsteina vse do konca njegove kariere, je bilo pomanjkljivo znanje angleščine. Že v začetkih je imel predvsem z Britanci težave v sporazumevanju (Jurks 2009).

Politično gledano, Augstein na začetku ni imel izdelane slike o političnem sistemu in pomanjkanje znanja o parlamentarnem sistemu ga je naredilo za človeka, ki išče in se uči. Hans Dieter Jaene piše o Augsteinu: »kar je danes Augstein, se ne da primerjati s tem, kar je bil na začetku; namreč neizoblikovan in premalo premišljen« (Kuby 1987).

Augstein (1997, 36), o sebi piše: »Bili smo praktiki brez vaj, delali smo na živem objektu, predvsem pomembno pa je, da smo si morali z veliko truda izdelati koncept za novi parlamentarni sistem.«

Po prvem letu izdajanja časopisa je Augstein zelo kritičen do sodelavcev, predvsem jim očita, da je izdajanje časopisa ročno delo in ne obrt. Nekatere pomanjkljivosti v prvih številkah, ki jih opazim v primerjavi s tednikom Time, so med drugimi formalno pomanjkanje enovitosti, ki je kasneje za časopis tako zelo značilna. »Leads«, tisti stavki, ki so na začetku zgodbe, ki naj temo poudarijo, manjkajo v prvih številkah. Šele počasi se

najdejo besedne zveze, po vzoru tednika Time, kot so npr. »Grusical« ali »Cinemogul«, tvorijo se novi glagoli, kot so »lichthupen« (svetlobno-trobiti) ali pa »wahlkampfen« (volilni boji). Tudi prevodi iz anglosaksonskih jezikovnih vrst, npr. »Weisskragen« (od *white-collar-worker*) - beli ovratniki ali »panik geritten« od angleške besede *panic-ridden* - panično jahati (Just 1967).

Leta 1967 izide disertacija Dieterja Justa o Spieglu. V njej avtor ugotavlja, da so zgodbe v izgradnji »dramaturško nezrele« in dosežejo šele v šestdesetih letih stopnjo dovršenosti. Just, ki raziskuje način pisanja Spiegla, vse do sredine šestdesetih let prejšnjega stoletja opozarja na rabo besednih zloženok: »Zukunfts-Kanzler« (bodoči kancler) ali pa »DDR-Film-Fertiger« (DDR dokončevalec filmov). S tem skušajo novinarji, meni avtor, dramaturgirati dogodke. Kot primer navaja reportažo obiska angleškega zunanjega ministra Anthonya Edna, ki je izšla v Spieglu 17. julija 1948 (Just 1967).

4.6 Augsteinovi sodelavci v prvih letih in njihovo delovanje v tedniku

Spomladi leta 1947 se majhni ekipi novinarjev in urednikov pridruži Hans Detlev Becker. Svoj prostor v stolpnici uredništva imata samo Augstein in Huhne, ostali sodelavci delajo v skupnem prostoru, arhiv je majhen. V prvem impresumu revije so navedeni samo štirje uredniki: Augstein, Hans J. Toll, uredništvo za zunanjo politiko je vodil Willi Gerberding, za fotografije in ilustracije je bil odgovoren Roman Stempka. Kasnejša »veterana« Spiegla, Hans Dieter Jaene in Leo Brawand, sta napisana pod abecednim redom 38. drugih dopisnikov (Kuby 1987).

Becker je veljal za velikega kritika časopisa do svojega prihoda. Ponudbo za delo je najprej zavrnil, ker je kot glavni urednik osnabruškega časopisa Neues Tagesblatt upal na kariero pri časopisu, ki je pisala za wilhelmshaversko SPD.

Ko se sredi maja 1947 zaposli pri Spieglu in prevzame resor nemška notranja politika, postaneta z Augsteinom srce in duša časopisa. Ko so zavezniki podelili licenco za časopis Augsteinu, so odkrili, da je bil Becker član Nacionalsocialistične nemške delavske stranke,

in to pod številko 8348 041, kar ga je seveda izključilo iz postopka za podelitev licence. Povezave s tajnimi službami mu nikoli niso mogli dokazati, vendar je ravno Becker bil tisti, ki je kasneje prvi pisal o tajni službi, med drugim leta 1954 pod naslovom »Kanclerjev najljubši general« (Glaser 1990, 70-75).

Tudi v času, ko je bil Becker zaposlen pri časopisu, ne manjka kritik na račun Spiegla z njegove strani. Becker najprej postane glavni urednik za resor nemška politika, potem postane glavni poslovodja uredništva, konec petdesetih let pa tudi formalno glavni urednik. Njegov stil pisanja je kratek in direkten, zelo pazi na slovnico in dramaturgijo. Kljub vsem kritikam na račun Beckerja brez njega časopis ne bi dobil takšnega udarnega tona in samozavesti, kot tudi stila pisanja. Poskrbi za določeno vrsto uniformiranosti, ki jo Erich Kuby (1967) opiše kot »upodobitev svobode v NE«, »ta artistični NE, ki ga je Spiegel pridobil od Tima, je pravi oddih za nemško demokracijo«.

Kljub težkim časom se časopisu povzpne prodaja. Leta 1947 je naklada časopisa 20.000 izvodov, naslednje leto se poveča na 65.000 izvodov, 1949 na 85.000 izvodov in končno leta 1950 doseže 100.000 izvodov (Brawand 1995 in Kuby 1987).

Kljub temu da do leta 1950, ko časopis razkrije afero podkupovanja pri podelitvi glavnega mesta Bonn, ne piše nič senzacionalnega, imajo ljudje radi ta direkten stil, kritično gledanje na dejanja zaveznikov in poudarjeno nacionalno držo, kar opazim skozi komentarje in pisma bralcev, kot tudi po prodaji tednika, ki strmo narašča. Zanimivo je tudi pri pismih bralcev, da so objavljena tudi tista zelo kritična, kar kaže na zrelo držo tednika in zgodnjo zavest o demokraciji.

Augstein, ki se hitro uči, je neutrudljiv pri pisanju, opisovanju in urejanju časopisa. Vedno ostane v redakciji pozno v noč, skoraj vsak drugi dan ga najde čistilka zjutraj, ko spi za mizo, kar v šali napiše v eni izmed številčk leta 1952. Vse, kar je bilo natiskano in izdano, je Augstein prebral in predelal, njegovo mentalno in duševno stanje se lahko razbere iz tekstov in komentarjev (Bolsche 2003, 53).

5 IDEOLOŠKA USMERJENOST TEDNIKA

Počasi se tudi oblikuje ideološka usmerjenost tednika. Najprej v kritiki zavezniškega ravnanja na nemških tleh; v aprilu 1947 Spiegel piše o zanemarjanju pri dobavi hrane v porušena mesta pod naslovom: »Kamni namesto kruha«.

V letih 1947 in 1948, v katerih je prihodnja podoba Nemčije še nejasna, je Spiegel usmerjen proti vsem ideološkim smerem. Politikom, ampak tudi umetnikom, kot je Max Pechstein, založnikom, kot je Ernst Rowohlt, in predstavnikom cerkve, kot je škof Lilje, je dovoljeno pisati v časopisu. Mesto za izražanje svojega stališča dobijo: Josef Muller (stranka CDU), Karl Schmidt, Fritz Heine (stranka SPD), Theodor Heuss (stranka FDP), Adolf Susterhehn in Ferdinand Friedensburg (stranka CDU), Joseph Bauerngartner (stranka Bayern). Celo zagovornik ustavne monarhije Erwein von Aretin, ki si želi zaščito demokracije skozi »avtoriteto krone«, se znajde med avtorji. Kasneje komunist Johannes R. Becher napiše v Spieglu: »Kdor bo spoznal moje pesmi, bo spoznal moje življenje.« Ali pa funkcionar SED-ja Erich Gniffke, ki je glasoval kot socialdemokrat za Ulbrichtsovo Enotno stranko (Bolsche 2003, 55-77).

S tem in podobnimi dejanji se že hitro izkaže, da se Spiegel, predvsem njihov idejni vodja Augstein, zavzema za združitev Nemčije, ne glede na ideološko prepričanje.

Pri nekomentiranih izvodih mnenj se jim pripeti velika napaka. Tako lahko Hjalmar Schacht, ki je bil Hitlerjev finančni minister od leta 1934 do leta 1937, ki je bil oproščen v procesih v Nürnbergu, zagotavlja bralcem, da je bil njegov cilj zagotoviti Nemcem predvsem socialno in gospodarsko skrbstvo, zato je sodeloval z nacionalsocialisti samo zaradi »skupnega dobrega«. Zgodovinska resnica pa je, da se je preganjanje leve opozicije začelo že leta 1933 (od požara Reichstaga) istega leta so nastala prva koncentracijska taborišča in so bile prepovedane vse ostale politične stranke in da je leta 1935 vsem v Nemčiji živečim Židom bilo odvzeto premoženje (Nürnberški zakoni). Ta dejstva je Schacht po njegovih prepričanjih imel za »združljiva s pravom, redom in garancijo individualne svobode« (Glaser 1990).

Danes se takšna napaka sigurno ne bi mogla ponoviti. Vendar mnogi avtorji (Merseburger 2007, 109), kritizirajo takšno nestrokovno napako, predvsem kot napako, ki je nihče ni

preveril. Takšna napaka zrcali predvsem kaotične čase povojne Nemčije. Reakcija na komentar sledi hitro; Fritz Heine (tiskovni predstavnik stranke SPD) odkloni napisati odziv na mnenje Schacha. Meni, da je Schach bil »zloben duh Weimarske republike«. Sovražen komentar pride tudi iz Londona; Harry Bohrer piše: »Moški je bil svinja in je še tudi danes. Legalna oprostilna sodba ne spremeni ničesar« (Kuby 1987).

5.1 Augsteinov odnos do denacifikiranja

Glavni problem povojne Nemčije je bil postopek denacifikiranja. Mnogi razumejo denacifikiranje kot purgativ demokracije zmagovalnih sil (Bolsche 2003, 87).

Predvsem birokratski postopki delajo ljudem največ preglavic. 16 milijonov 6 strani dolgih vprašalnikov s 131 vprašanji kroži po Zahodni Nemčiji; le-ti bi naj preverili, ali so ljudje bili člani v organizacijah NSDAP-ja. Konrad Adenauer kritizira postopke že spomladi leta 1946; meni, da denacifikiranje traja predolgo in ne koristi nikomur, namesto da bi privedla do kesanja, stimulira nacionalistična čustva. Vsesplošnemu posmehu o vprašalnikih se pridruži tudi Spiegel. Pod naslovom »Schmelting darf wieder« (Schmelting lahko ponovno) poroča o denacifikiranju boksarja s posmehom do postopkov in načinov izvedbe (Glaser 1990).

Dve leti kasneje, ko se januarja leta 1949 v Braunschweigu ustanovi »Nemška unija«, piše Augstein v eni izmed zgodnjih Jens Daniel kolumni o pozitivnih premikih pri mladih. Sicer je skeptičen do ustanovitve nove stranke, vendar deli mnenje mladih o nedogmatičnem pristopu in kritiki do obstoječih strank. Stranke v Nemčiji so preveč svetovno nazorske in premalo osredotočene na praktično politiko. Zanimivo je tudi, da se v tej številki tednika Augstein prvič prav opredeli o določeni politični stranki, čeprav na svojevrsten ciničen način.

Podobno mislita tudi Kurt Schumacher in Carlo Schmidt, ki se zavzemata za integracijo bivših Hitlerjevih mladih voditeljev. Vzrok je ta, da ti mladi ljudje ne poznajo ničesar drugega kot ideologijo nacional-socializma in so popolnoma brez orientacije. Krivdo za

takšno stanje nosijo »stari«, meni Schumacher in nadaljuje, »da nimajo pravih pogledov in spoznanj, ki bi jih posredovali naprej« (Kuby 1987).

Primerjava s tednikom Time je poseben del analize pisanja Augsteina, saj je sam imel za vzgled prav tednik Time. Razliko med magazinom Time in Spiegлом se najde v Spiegel serijah. Sigurno so obstajale razlike že prej. Drugače kot ameriški Time (»mati vseh magazinov«), ki želi tedensko dogajanje za tiste, ki ne berejo dnevnih časopisov, povzeti na pregleden način, in to predvsem kratko in neposredno, se trudi Spiegel napisati celotno sliko novic. Predvideva, da so bralci informirani o tekočem dogajanju preko dnevnih časopisov in se osredotoča dogodke postaviti v kontekst; posreduje izčrpne vidike, odkriva ozadja in razkrije motive za dejanja. V člankih se predvsem pazi na natančnost in objektivnost, ki se jo skuša doseči z natančnimi podatki in detajli. Ta način pisanja časopisu da lastno noto. Že prve serije, ki so nastale s pomočjo politikov in ljudi, ki so živeli v času dogodkov, o katerih se piše, si neprestano postavljajo temeljna zgodovinska vprašanja; kako se je lahko kaj takega zgodilo in kje je povezava med dogodki. Kako je bilo mogoče, da je eden vodilnih kulturnih narodov na svetu verjel zločincu in mu slepo sledil v genocid? Augstein piše prve serije v Spiegłu sam, na roko, njegova tajnica Katja Kloss jih kasneje pretipka (Merseburger 2007, 112-118).

Januarja 1948 začnejo v Spiegłu izhajati izvlečki spominov Stanisława Mikołajzyska, šefa poljske vlade v izgnanstvu iz Londona in voditelja kmečke stranke, ki se je po končani vojni vrnil v Varšavo. Njegovi spomini so nekakšna »poučna igra« hladne vojne (Merseburger 2007, 112).

Zahodno orientiran Poljak, ki je na začetku po vrnitvi namestnik predsednika vlade v kabinetu Vladne enotnosti in postane priča sovjetski politiki »istousmerjanja« v vzhodnem bloku. Na začetku gre v opozicijo, ki po predstavi Moskve sploh ne sme obstajati, in po masivnih volilnih ponarejanjih pobegne nazaj v London. Višek objavljenih serij spominov je poročilo o sovjetskem polkovniku, ki prikaže, kako zelo si Sovjeti želijo ozemlja izven Rusije. V Poljski, tako piše Mikołajzyski, se je začela še strahotnejša vojna: »vojna proti dostojanstvu in svobodi demokratičnih ljudstev« in ponovno je Poljska v prvi liniji bojov (Kuby 1987).

Z ustrezno objavo spominov, popolnoma z duhom časa hladne vojne, ki je junija istega leta dosegla višek z berlinsko blokado, se Augstein v naslednji seriji loti zelo aktualne diskusije o NKFD-ju (National-Komitee Freies Deutschland - Nacionalni komite Svobodna Nemčija), ki se ustanovi po bitki za Stalingrad v sovjetskih jetništvih, njeni člani so nemški oficirji, ki so se obvezali, da se bodo borili proti Hitlerju (Kuby 1987).

Pod naslovom »Prosim, ustrelite me!« pripiše odgovornost za tisoče nemških vojakov, ki so jih mučili v priporih, prav skupini NKFD. Brez dvoma Augstein simpatizira s tistimi, ki se NKFD-ju niso pridružili, ki jih Humbert imenuje nepodkupljivi, ne imenuje jih izdajalce, vendar jim očita, da so se oficirji pustili kupiti od sovjetov.

Predvsem poročnik dr. Walter Wilimzig je podvržen široki kritiki. Pri Stalingradu je bil ujet in preko NKFD-ja bil oproščen. Po vojni je kot najstarejši poročnik v taborišču Sysran zlorabljal mlade nemške zapornike. 1947 se je vrnil na zahod in dobil službo kot vodja mladinskega zapora Wolfenbuttel. Po objavi serije preplavi redakcijo preko 1000 pisem bivših ujetnikov, ki jih Spiegel s ponosom objavi. Posledica je, da državno-javno tožilstvo v Gottingenu odpre preiskavo (Glaser 1990, 26-36).

Po mnenju Augsteina, ki napiše pismo, posebej posvečeno ujetnikom in ga objavi, piše o tem, da »so zločini proti človeštvu tudi potem kaznivi, če niso bili storjeni pod Hitlerjem.«

15. decembra 1950 obsodijo Wilimziga na 4 leta in 6 mesecev zapora. Obrazložitev sodbe: zaradi povzročene nevarne telesne poškodbe v 21 primerih (Frei 2005, 50).

V mnogih vojaških zaporih, tudi v ZDA, je prišlo po kapitulaciji stalingrajske armade do neke vrste državljanske vojne med tistimi, ki so se uprli Hitlerju, in tistimi, ki so se držali prisege in ostali zapriseženi nacional-socialisti. Najhujši spori in umori so se dogajali v sovjetskih zaporih. Tako tudi časopis *Frankfurter hefte* 2. februarja 1950 piše o grozotah v sovjetskih zaporih, ki spominjajo na trenutke na koncentracijska taborišča nacistov (Frei 2005, 53).

Prve politične težave doživi Spiegel s tretjo serijo, ki izide v maju istega leta in nosi naslov »Noči dolgih nožev ni bilo«. Avtor ni nihče drug kot Rudolf Diels, ki je vodil tajno zvezno policijo v poznani berlinski Abrecht cesti št. 8. Rudolf Diels je bil namestnik Goringa,

tajno zvezno policijo je leta 1934 prevzela SS. Diels dobi mesto namestnika predsednika vlade (Glaser 1990, 192).

V svojem bistvu je vsebina serije Diels del avtobiografije utemeljevanja. Spiegel jih objavi pod serijo spominov v švicarski izvedbi časopisa pod naslovom »Lucifer ante portas«. V nemški izvedbi izidejo ti enaki spomini v celoti naslednje leto pri založbi DVA iz Stuttgarta. Vsebina kot tudi naslov razkrivata avtoportret avtorja, ki se po letu 1933 takoj zaposli kot najožji sodelavec Hitlerja, leto in pol je bil celo poročen z Ilse Goring, vdovo pokojnega brata Wilhelma Goringa (Kuby 1987).

Če pomislimo, da leta 1949 v Nemčiji ni bilo resne in kritične literature o nacional-socializmu, niti v exilu napisana biografija o Adolfu Hitlerju (1936) ni bila izdana na nemškem trgu, toliko pomembnejšo informacijsko vrednost ima serija Diel. Vsebovala je namreč zelo pomembno študijo karakterja Goringa, kot tudi pomembne vpogled v zgodnjo zgodovino tretjega rajha (Wallbaum 2009).

Karl Schumacher, glavni urednik švicarskega časopisa Weltwoche, imenuje spomine in serijo Diel »najpomembnejša zgodovinska priča obdobja nacional socializma po vojni«. Da je Augstein objavil del knjige, je seveda zelo pomembno vplivalo na razvoj še mladega tednika, saj gre ponovno za razčiščevanje zgodovine (Brawand 2007).

Seveda serija ni ostala brez kritik. Prvi se je oglasil britanski soustanovitelj Spiegla Henry Ormond. Ormond označi Dielsa kot brutalnega, ciničnega in do zadnjega odločenega za dejanja, kot ustanovitelja Gestapa. Augstein objavi pismo brez komentarja. Drugačnega mnenja je bil ministrski predsednik Spodnje Saške: »Objavljeni spomini lahko pri bralcu vzbudijo nacistične občutke. Posebna komisija, ki je s strani države ustanovljena, zahteva ukinitve objave spominov do 7. julija. V primeru nadaljnjih objav spominov bodo ukrenili vse, da se časopisu in Augsteinu odvzame licenca.« Vpričo groženj jih namesto planiranih minimalno 12 in maksimalno 20 nadaljevanj objavijo samo 8, in tako kot dogovorjeno z izdajo časopisa 7. julija ukinejo serijo spominov. Kljub ukinitvi Augstein in založba Spiegel načrtujejo izdati biografijo Hitlerja, ki bi naj obsegala 300 do 400 strani. V pogodbi iz leta 1950 piše, da bi to delo naj »razlagalo psihološki fenomen Hitler, skozi pričanja oseb in izključno na relevantnih podatkih«. Spiegel plača 2000 mark Dielsu za

raziskovalne stroške in nabavo literature. Zaradi tesnega poznanstva z Goringom in mnogimi informacijami iz prve roke se odpravi na potovanje k Winifried Wagner v Bayreuth, potem k fotografu Hitlerja Heinrichu Hoffmanu v München in k Hanfstaenglju. Iz tega projekta kljub pogodbi ni bilo na koncu nič, saj se je denacificiranje Dielsa zavleklo do leta 1953 (Kuby 1987).

Sledila je dokaj neuspešna serija o Arthurju Nebeju, ki je bil šef nemške kriminalne policije v času tretjega rajha.

Tako kot pri Dielsu fascinira Augsteina ne samo neznano tretjega rajha, ampak tudi nasprotja v mišljenju ljudi in ravnanju, zlomi osebnosti in zanikanja mnogih, zatiskanje oči.

Idejo za serijo o Nebeju je imel dr. Bernahard Wehner, ki je tudi bil SS sodelavec in je po vojni izgubil službo (Merseburger 2007, 140-145).

Ko se serija o Nebeju konča, pošlje soustanovitelj Spiegla Harry Bohrer pismo Augsteinu z naslovom »Hvala bogu, da je konec«, v katerem piše, da mladi novinarji niso bili zreli za delo na tako kompleksni temi. Razpoloženje v Nemčiji po vojni je zelo kaotično, dokaz za to je tudi, da bivši nacional-socialisti pišejo za Spiegel. Celotno največji liberalci, kot je bil Wilhelm Röpcke, primerjajo izključevanje Nemcev iz mednarodnih odnosov in na lastnem ozemlju skozi okupacijske sile z odnosom nacional-socialistov do Židov. Celotno ameriški zgodovinar Jeffrey K. Olick piše o vzrokih kaosa v povojni Nemčiji. Ugotavlja, da so zavezniki v prvih povojnih letih pripisovali krivdo Nemcev ne za holokaust, ampak za vojne zločine. Tako tudi Norbert Frei piše, da so Nemci pozabili razmišljati o svoji preteklosti in živijo v duhovnem kaosu (Kuby 1987).

Konrad Adenauer pojasni na prvi seji vlade leta 1949: »Nemci imajo za sabo zelo kaotične čase, zato svetujem generalno tabulo raso! Ustrezno sledi prva pomilostitev, sprejeta skozi zakon o zagotovitvi o nekaznovanju za manjša kazniva dejanja, storjena pred 15. septembrom 1949, kot reakcija na osovražene denacificirane zakone zaveznikov« (Glaser 1990).

Stranka (liberalna) FDP je vstopila v volilni boj leta 1949 s sloganom »Potegniti črto! Konec z denacificiranjem, konec z oropanjem pravic, konec z odvzemom opravilne/poslovne sposobnosti, konec z delitvijo državljanov na 2 razreda! Kdor želi državljansko enakopravnost, voli FDP!«

Zvezni parlament leta 1950 razpravlja o smotnosti sodišč, ki ugotavljajo vpletenost nemških državljanov v režim nacional-socializma. Ravno stranka FDP, ki je poleg Nemške stranke v prvi koaliciji z Adenauerjem, zahteva, da se potegne črta in konča to nesmiselno in predolgo trajajoče poniževanje Nemcev. Celó Jeffrey K. Olick meni, da so kot pravni instrument sporna. Augstein že zgodaj simpatizira z liberalno stranko, uradno pa v njene vrste pristopi leta 1957 (Schwarz 1986).

V decembru leta 1950 parlament Zvezne republike Nemčije predlaga državam, ki so odgovorne za denacificiranje, naj potegnejo črto, dokončno uredijo status državljanom in naj prepustijo zločince rednim sodiščem (Jürgen 1998).

Strahu pred stiki z bivšimi pripadniki nacional-socializma Augstein nikoli ni imel, zato je bil, kot meni Merseburger (2007) preveč radoveden in je s to temo pridobil tudi veliko bralcev, ki so se zanimali za tretji rajh, tako takšnih, ki so ga oboževali, kot tudi njegovih nasprotnikov.

Tako je upal, da bo preko Dielsa spoznal Hitlerja osebno ali preko Hans Werner Fritzscha, ki je bil vodja za nadzor radijskih postaj pri propagandnem ministrstvu. Slednji je bil oproščen na nürnberških procesih, veljal pa je kot glas tretjega rajha, saj je njegova oddaja »Tukaj govori Hans Fritzscha« oddajala po celi Nemčiji. Načrt, da bi Spiegel objavil pričanja Fritzscha, pa spodleti, saj je imel še vedno prepoved pisanja in objavljanja na bavarskem (Frei 2005).

5.2 Kako naj sodimo prva leta Spiegla in Augsteinov vpliv?

Namen poglavja je ugotoviti, koliko je Spiegel povezan z duhom časa, v katerem je nastal, kdo je vplival na način pisanja, kakšna ideologija je vplivala na novinarje in kakšno vlogo je imel Augstein pri tem skozi perspektivo mnogih novinarjev in preučevalcev Spiegla kot

tudi kritikov. Analiza se ne osredotoči samo na Spiegel, ampak skuša primerjati še z drugimi časopisi in tedniki iz povojnega časa, kot tudi s kakšnimi težavami se je srečeval Spiegel, katera družbena vprašanja so bila ključna, katere teme so prevladovale, kakšen je bil razvoj zasedenih con.

Površno bi bilo soditi po dveh bivših pripadnikih režima, da sta vplivala z svojo ideologijo na časopis, kot tudi mnenje Lutza Hachmeisterja, ki meni, da je Spiegel »liberalni, v dvomih levi časopis« prvih 15. let po nastanku (Renner 2007).

Merseburger (2007, 151) kritizira to stališče in ga imenuje »tipično za človeka generacije 68«.

Pravilnejša ugotovitev je ta, ki jo je napisal Karl-Heinz Janssen za zgodnje obdobje Spiegla: »Bil je otrok svojega časa, branil je nemške interese in je razumel z vso pravico povedati, kaj misli večina Nemcev. V Spieglu se nabirajo vsa prepričanja, predsodki in resentment iz časa tisočletnega rajha šele počasi, čeprav eni predsodki - odklanjanje vsega ruskega, ki je nastalo skozi hladno vojno - pa tudi drugi, še globlji - kulturni kot eliminatorni antisemitizem, ki ima dosti starejše korenine. Izvirajo iz mentalne tradicije nemškega meščanstva in so bili kot tudi bodo zelo rezistentni« (Janssen 2006, 46).

Bivši funkcionarji ali utiralci poti nacional-socializmu se najdejo tudi v drugih uredniških časopisov in tednikov, kot tudi v publicistiki. Delujejo še v višjih položajih, kot Mahnke ali Wolff pri Spieglu; Giselher Wirsing (bivši sodelavec SS) dela sedaj na Inštitutu Rosenberg za raziskovanja vprašanja Židov, postane glavni urednik časopisa *Christ und die Welt* (Kristjan in svet), pri *Sonntagsblatt*, ki ga izdaja škof Hanns Lilje, delata Hans Zehrer in Ferdinand Fried, imenovana sta pred letom 1933 delala pri časopisu *Tat*, ki se je na vse načine boril za uničenje Weimarske republike (Kuby 1987).

Vpliv nacionalistične ideologije po letu 1945 je še najbolj prepoznaven pri časopisu *Zeit*, saj je pri njem delal Erwin Ettl, ki je bil vodja brigade pri SS. Po vojni je pod psevdonimom Ernst Kruger dobil službo pri časopisu *Zeit*. Frank Bajohr piše o Zeitu, da je pod glavnim urednikom Tungelom do druge polovice 50. let zagovarjal zelo nacionalistične težnje, predvsem Kruger, kot tudi drugi bivši SS-ovci, ki so se prikradli v

časopis. Med njih sodijo Hans Georg von Studnitz (urad za informacije v tretjem rajhu) in Paul Karl Schmidt (SS vodja na terenu) (Frei 2005).

Po natančnejši analizi in branju prvih Spieglov opažam večji optimizem kot pri drugih časopisih tistega časa, več neposredne kritike na oblast, vendar tudi slabo pripravljene članke in šele z vsako novo številko se utrdi profesionalno novinarsko delo, kar se tudi ujema z učnim procesom Augsteina.

Podobno presoja tudi Harry Bohrer iz distance: »Spiegel je v prvih letih izdajanja živahen, živ, na trenutke smešen, raznolik, pester, odkritosrčen, včasih pogumen, pogosto poučen. Berem ga rad. Tu in tam je nacističen, ampak kaj drugega lahko pričakujem od časopisa, ki izhaja do leta 1950.« (isti komentar pošlje tudi Augsteinu, ki ga objavi v Spieglu) (Kuby 1987).

5.3 Augstein in antisemitizem

Naslednja težava prvih številok je vprašanje antisemitizma. Oktobra 1950 Augstein v Spieglu piše o židovski banki v Frankfurtu, ki je vlagatelje ogoljufala za svoje prihranke in jih kasneje prenesla v tujino. Takšen majhen škandal sodi na spodnjo stran dnevnega časopisa, ne pa v tednik (Merseburger 2007, 154). Vzrok temu je, da naj bi en od novinarjev Spiegla sam vložil denar v banko. Antisemitizem se nadaljuje, ko časopis piše o francoskem obrambnem ministru Jules Mochu kot o »starem židovskem oficirju«, ki vztrajno nastopa proti Nemčiji. Proti temu pisanju v vseh časopisih se zelo kritično odzove politik stranke SPD Otto Heinrich Greve: »Ponovno smo tako daleč, da imenujemo francoskega politika slabšalno kot Žida« (Bölsche 2003, 78).

Konec avgusta leta 1954 izide sporen komentar, kako se želi Adenauer izogniti srečanju z Francozom Mendeom: »Instinkt kanclerja, da bi se srečal z nemirnim, hladnointelektualnim Francozom židovskega porekla, mu je prepovedal se srečati z pradedom evropske misli« (Kuby 1987).

Otto Heinrich Greve komentira to misel: »Enkrat za vedno se moramo zavedati, da je vsak, o komerkoli se že govori, ko se govori o državniku, da je le-ta samo reprezentant svoje države in naroda in nič drugega« (Brauers 2007, 299).

V celoti odprto in namerno ali celo subkutano nagovarjanje k antisemitizmu se ne najde v prvih izdajah Spiegla, celo nasprotno. Oktobra 1947 objavi časopis zelo izčrpno poročilo o zločinih, storjenih s strani nacistov v taborišču Sachsenhausen; aprila 1948 v članku o sodbi v procesu o posebnih oddelkih, ki obsodi 12 od 22 na smrtno kazen, opisuje gnusne zločine na zelo podroben in natančen način. Samo Ohlendorf je odgovoren za 90.000 človeških življenj (Kuby 1987).

Novinarjem v Spieglu se od leta 1947 pridruži predsedujoči Komiteja osvobojenih Židov v Britanski coni, Norbert Wollheim (Kuby 1987).

Kljub temu sledi Augstein geslu »Pišem, kar je!« Želi označiti lopova, barabo, sleparja kot takšnega, tudi če je Žid. Seveda s tem pogledom naleti na težavo pisanja v stilu *political correctness* prvih povojnih let.

6 RAZVOJ ZASEDENIH CON

Nemčiji so prepovedali, da bi proizvajala sintetični bencin, umetno gumo in druge surovine, ker ni smela priti do temeljnih surovin, potrebnih za gospodarsko rast. Vrh tega so zavezniške sile prevzele vse nemške patente, zasegle so vse nemško imetje v tujini ter si prilastile mnoge industrijske celote. Spiegel objavi članek, v katerem razkrije, da so visoki člani ameriške uprave priznali, da je s pomočjo nemških znanstvenih raziskav, njihova znanost naredila korak za desetletje naprej (Sommer 2009).

Do leta 1949 so bile okupacijske cone med seboj zvečine ločene in upravljale so jih različne oblasti, a že tu se je nakazoval razkol med zahodnimi conami in vzhodno, ker je Sovjetska zveza začela energično preprečevati sleherno vmešavanje zaveznikov v cono, kjer je vpeljala svoj družbeni sistem. Tega razmika med vzhodnimi in zahodnimi conami ni mogel preprečiti niti zavezniški nadzorni svet, v katerem so bile zastopane vse štiri sile in bi moral glede na potsdamske sklepe enotno upravljati z vso Nemčijo (Holle 1981). Kljub povezovanju, predvsem iz gospodarskih razlogov med Veliko Britanijo, Francijo in ZDA, se okupacijske sile sprva niso mogle zediniti, ali naj nastane politično enotna nemška država. ZDA, ki so s programom obnove in graditve pričele trojno cono povezovati s svojim gospodarskim sistemom, so se prve odločile za takšno Nemčijo, pozneje pa so to navdušile še druge zahodne sile. Sovjetska zveza se je takšnim načrtom pri priči postavila po robu in je zahtevala, da se ji dovoli vpliv nad vso Nemčijo. Tega zahodne sile niso sprejele in so začele uresničevati načrt združitve brez Sovjetske zveze; v trojni coni in v zahodnem delu Berlina so kot valuto vpeljale DM, nemško marko, posamezne nemške dežele pa so vzpodbudili, da so predložili načrt lastne ustave (Holle 1981, 760-789).

Na to potezo je treba gledati predvsem s političnega zornega kota. Zaradi sovjetskega nastopanja v vzhodni coni so ZDA postale prepričane, da morajo zaradi obrambe svojih lastnih interesov pomagati Zahodni Nemčiji, da postane politično trdna in se tako postavi po robu komunizmu, ki se je zasedel v Vzhodni Nemčiji in deluje s tistega ozemlja. Na zahodne konsolidacijske ukrepe se je Sovjetska zveza odzvala s svojimi: vzhodno oblastniško območje, v katerega je Sovjetska zveza pritegnila tudi med vojno pridobljene dežele, je hotela ostro razmejiti od Zahoda. Zaradi tega je skušala presekati sleherno zvezo med Berlinom in Zahodom ter je blokirala vse ceste in vodne poti. Blokada iz časa

1948/1949 ni uspela, ker so zahodne sile naredile zračni most, mestno prebivalstvo pa je vzdržalo pritisk kljub silnemu pomanjkanju.

Že v tem času so se ustavile in utrdile fronte med Vzhodom in Zahodom. Med temi spopadi se je država razdelila na pol, na zahodni in vzhodni del.

6.1 Refleksija prvih let delovanja Spiegla in vpetost v povojni čas

Kdor trdi, da je svojo funkcijo kot časopis, ki informira in pojasnjuje z liberalnim prizvokom, pridobil šele po aferi Spiegel, ta ni natančno predelal in prebral številke vse do leta 1962.

Avgusta leta 1952 objavi in poroča o nameri skrajno desne politične stranke SRP (*Sozialistische Reichs Partei* - Socialistična stranka rajha) glede graditve prikritih organizacij, da bi se s tem izognili prepovedi obstoja s strani Zveznega ustavnega sodišča. Na splošno se po letu 1950 pogosteje pojavljajo članki, v katerih se napada bivše sodelavce NS-režima, predvsem takrat, ko so le-ti aktivni v ministrstvih.

Sigurno predstavlja afera Spiegel prelom v zgodovini časopisa, vendar pa jo je narobe postaviti kot ločevalno črto v času. Preobrazba od časopisa brez rešpekta, časopisa, uperjenega proti zaveznikom, proti njihovem nečloveškem obnašanju, vse do kritika nemške restavracije, do kritike politikov, ki ne delajo tega, kar govorijo, avtoritarnih birokratov, naprej živečega duha tretjega rajha (Kuby 1987, 55). Preobrazba se zgodi leta 1949 s koncem improvizacije, z jasnejšimi stališči in se nadaljuje do sredine petdesetih let, in sicer vzporedno z ureditvijo demokracije v Nemčiji in vzpostavljenimi institucijami.

Profil Spiegla raste vzporedno s politično in družbeno ureditvijo v Nemčiji. V očeh Ericha Kubyja je Spiegel institucija že leta 1953, saj se s svojim »bojevitim temperamentom« trudi vzpostaviti svobodo na prvo mesto (Kuby 1953).

Kot ugotavlja Erich Kuby v *Frankfurter Hefte*, je Augstein raziskovalno novinarstvo razvil že pri razkrivanju škandalov, kar kasneje postane blagovna znamka časopisa (Kuby 1953).

Zgodba z naslovom »Pameten in tiho«, ki jo objavijo 27. septembra 1950 in je napisana iz spominskega protokola poslanca Josefa Baumgartnerja, v kateri Spiegel trdi, da je pri

volitvah za prestolnico Nemčije steklo okoli 2 milijona nemških mark poslancem za pridobitev večine v prid Bonna nasproti Frankfurtu, kar je naslednja izmed senzacionalnih odkritij časopisa (Sommer 2009).

Prvi in hkrati največji dosežek od izida, kar ga je časopis dosegel na t.i. odru Bonna, svojim bralcem s ponosom objavi Augstein: 115 izvodov časopisa v Bonnu je prodanih v roku 48 minut. Zvezni parlament ZRN (Zvezna republika Nemčija) nemudoma skliče preiskovalni odbor, ki se kmalu imenuje samo »Spiegel odbor«. O Spieglu se govori po celi ZRN, izdajatelj in redakcija uživata v uspehu, naklada strmo narašča.

Dve leti kasneje, 9. julija 1952, uspe Spiegelu druga velika senzacija, in ker vodi do zaplembe časopisa, postane časopis še bolj cenjen med bralci kot v času podkupovalne afere. Zvezni kancler Adenauer se čuti obrekovanega, ker je Hans-Konrad Schmeisser alias Rene Levacher, ki je bil agent francoske obrambno-špionažne službe (SDECD - Service de Documentation et Contre-Espionage), v članku trdil, da je sam Adenauer (že v službi zveznega kanclerja) zahteval v primeru ruske invazije preko Rena, da mu francoske oblasti omogočijo, da njegovo celotno družino odpeljejo v Francijo na varno, njega pa z avtom v Španijo (Sommer 2009).

Schmeisser obtožuje tudi Herberta Blankenhorna, najozžjega sodelavca Adenauerja, ki je med tem postal ministrski direktor oddelka za politična vprašanja na zunanjem ministrstvu, da je posredoval informacije različnim francoskim službam in zato prejemal honorar (Glaser 1990, 123-125).

Zgodba se objavi na višku časa hladne vojne, kjer Eisenhower opozarja ameriške generale, da v primeru sovjetske invazije ne smejo ostati na liniji Ardeni-Vogesse, ampak se morajo v skrajni sili umakniti do Pirenejev, da bi s tem okrepili pripravljenost enot. S tem dejanjem bi v skrajni sili še lahko ukrepali z dodatnimi enotami transatlantskega kontingenta (Merseburger 2007, 159).

Trenutek objave je skrbno premišljen, saj izjave Schmeisser-ja in objave le teh v Spieglu, sovpadajo z razpravo o generalni ali nemški pogodbi, s katero želi Adenauer zaključiti zahodno integracijo Nemčije.

Augstein sedi ravno pri kosilu v hessenskem Knullu, ko vidi, kako »zelen deželni policist« zasede zadnje tri izvode Spiegla. Seveda nemudoma napiše članek, v katerem ostro kritizira dejanje državne oblasti: »Niti kanclerji Cesarja, niti v Weimarski republiki, noben ameriški predsednik, noben ministrski predsednik Francije ali Anglije niso od leta 1870 naročili zasega kakršnegakoli časopisa (Merseburger 2007, 160).

Proces na sodišču z Adenauerjem se zavleče in traja nekaj let. V celoti pa doseže Spiegel uspeh; Ustavno sodišče, ki preverja primer, razsodi, da so bili z zasego časopisa kršeni zakoni.

Oktober leta 1952 po nasvetu Jahra, se Spiegel preseli iz Hannovera v Hamburg. Iz stolpnice »Anzeiger« v Hannoveru v novo tiskovno hišo v Hamburgu. Augstein imenuje Hannover, kot rojstno mesto Spiegla, Hamburg pa kot prehodno mesto, čeprav je John Jahr zelo dobro pripravil selitev in nove prostore, v katerih se bo Augstein utrdil kot »glavni ideolog« Spiegla (Sommer 2009).

V času, ko se redakcija preseli, je Augstein star 29 let, lepo oblečen in z velikim ameriškim avtom, ki ga vozi lasten voznik. Ko ga spomladi leta 1953 obišče Erich Kuby, najde človeka, ki je neprestano napet, pisalno mizo s tremi telefoni, vsak pogovor z njim si Augstein zapiše, kot kasneje napiše v *Frankfurter Hefte* (Kuby, 1953).

Začetki Spiegla so nedvomno povezani z ustanavljanjem nove družbe in države, ki se zrcali v Spieglu. V času sporov okrog Berlina je na Zahodu prevladalo mnenje, da je več kot nujna združitev zahodne cone. Takrat so se tudi oblikovala prizadevanja, da bi bila čimprej sprejeta skupna ustava. V času borbe za Berlin je nastal bonški temeljni zakon, s katerim je bila ustanovljena Zvezna republika Nemčija (23. maj 1949), ki so ga pred tem že ratificirale Deželne skupščine (Landtagi) v posameznih deželah. Zvezna republika Nemčija je postala parlamentarna večstrankarska država; najpomembnejša organa oblasti sta Zvezna skupščina in Zvezni svet. Pri prvih volitvah 14. avgusta 1949 je sodelovalo več strank, Spiegel in Augstein se kljub določenim simpatijam za določene stranke nista dejavno vključila v volilni boj. Tako je 12. septembra Konrad Adenauer kot prvi zvezni kancler iz več strank imenoval prvo suvereno vlado po drugi svetovni vojni. Hkrati z državno rastjo je tekla tudi gospodarska obnova. Gospodarstvo se je razvilo čedalje hitreje zaradi

velikanskih potreb po domačen tržišču, pa tudi na svetovnem. Ta gospodarski vzpon se je nakazal že leta 1948, ko so se zahodne okupacijske sile odločile, da združijo svoja zasedbena področja, začela pa je prihajati tudi ameriška pomoč. A ukrepi so postali resnično učinkoviti šele takrat, ko zahodne sile niso več zavirale razvoja gospodarstva in ko je bila kot enotna valuta vpeljana DM.

Nedvomno Spiegel odkriva korupcijo, škandale v bančnem sektorju, kritizira birokratsko aroganco, kritizira zavezniško politiko in vliva upanje potolčenemu narodu (Merseburger 2007, 168).

Uspeh vodi do moči. Tako iz zmedenega in neizkušenega Augsteina nastane človek z veliko moči (tako politične kot ideološke), ki jo bo v naslednjih letih izkoristil kot politični publicist in tudi akter v politiki.

7 RUDOLF AUGSTEIN KOT *JENS DANIEL*

7.1 Nacionalist in liberalec

Namen poglavja je analiza pisanja Augsteina pod psevdonimom Jens Daniel: kakšni so bili nameni novinarja, kakšno moč je imel širše, za kaj se je zavzemal, kakšen odnos je imel do hladne vojne in notranje politike, njegova prizadevanja za združitev Nemčij, kakšno notranjepolitično in družbeno stanje je bilo v Nemčiji in kakšno mednarodnopolitično.

V petdesetih letih je Rudolf Augstein pisal pod imenom Jens Daniel. Težišče njegovega pisanja je bilo predvsem zavzemanje za ponovno združitev in proti zahodni integraciji Nemčije. Nekaterim se zdijo prizadevanja Augsteina kot nemogoča, vendar se hkrati ujemajo s časom, v katerem je pisal (Merseburger 2007, 170). Nemška politika Adenauerja, ki jo kritizira ne samo opozicija, ampak stranke v lastni koaliciji, tudi v lastni stranki, ni bila vedno nevprašljiva, kot se danes skuša prikazati (Brauers 2007, 120).

V stranki FDP, ki je bila v koaliciji, so v Dusseldorfu izglasovali nezaupnico krščanskemu demokratu Karlu Arnoldu (leta 1956) in začeli koalicijo z opozicijsko stranko SPD. Veliko je k temu je pripomogel tudi *Jens Daniel*, ki je izredno kritično pisal o politiki krščanskih demokratov. S tem dejanjem bi naj pripravili teren za volitve 1957, kjer bi koalicija v Bonnu delovala brez Adenauerja (Brauers 2007, 122).

Tudi mlad Augstein pozna obdobja iritacije, leta učenja in tudi spreminjanja mišljenja/načina mišljenja/miselnosti, ideologije. Brez dvoma je najlepši primer pridržek proti atentatorju Graffu Stauffenbergu, kot je bilo objavljeno v seriji Nebe. Zelo malo piše o junaškem dejanju Stauffenberga in somišljenikov. Težava nastane, ko se Stauffenberga imenuje kot »političnega zmedenca«. Dobesedno piše v seriji: »Če bi stvar izpeljal do konca, danes Rusi ne bi prišli do Labe, ampak samo do Rena«(Sommer 2009).

Je takšno pisanje v skladu z duhom povojnega časa, v času, ko se ne sme pisati o »izgubljenih bitkah«, ko se mnogim Nemcem zdi izgubljena bitka pri Stalingradu kot uvod v boljševiško diktaturo na lastnem ozemlju? V celotni zahodni Nemčiji veljajo vojaki (t.i. 20. julija), ki so izgubili bitko za Stalingrad, kot izdajalci (Frei, 2005).

Prvi komentarji, ki jih Rudolf Augstein napiše kot *Jens Daniel*, so pričevanja iskanja usmeritve v vedno bolj zastrašujoči hladni vojni. Psevdonim zveni tako severno nemško kot starozavezensko, ker je Daniel bilo ime preroka iz časa židovskega exila v Babilonu, ki je napovedal propad štirih velikih svetovnih kraljestev in ki ga Gospod čudežno reši (Leksikon 1988).

Prvi prispevki Jensa Daniela in analiza člankov iz arhiva prikažejo dvom o samemu sebi in strah pred novo vojno in vplivom Sovjetske zveze. Sočasno s priključitvijo Češkoslovaške in začetkom berlinske blokade se strah vztrajno zvišuje.

V božični izdaji leta 1950 Spiegel piše, da bi Rusija lahko prevzela oblast nad celim svetom, in to tako, da bi najprej prevzela zahodno Evropo, prestala bi atomski napad iz strani ZDA in s pomočjo azijskih satelitov, ki bi ji pomagali povečati proizvodnje zmognosti, gospodarsko celo prehitela ZDA. Nič čudnega torej, da zavezniki in hkrati tudi poraženi Nemci razmišljajo o skupni obrambi proti grožnji iz Vzhoda (Sommer 2009).

Prelom v časopisu in pisanju kot *Jens Daniel*, je članek objavljen oktobra leta 1948, kjer se avtor sprašuje, čeprav precej neodločno, o tem ali se naj Nemčija ponovno oboroži. Po eni strani politika Američanov in Rusov lahko vodi v veliko vojno in zahodna Evropa nima ne načrtov ne zadostno število ljudi proti grožnji iz Vzhoda, zato bi bilo »naravno«, da bi dali Nemčiji možnost lastne obrambe, ali pa vsaj sodelovanja pri nastajanju novih zavezništov. Po drugi strani pa *Jens Daniel* piše, da večina Nemcev »ne želi še enkrat prijeti za puško«, da je treba omejiti oboroževanje v vseh deželah in na vseh področjih. Veliko protislovij se pojavi v pisanju pro et contra oboroževanju.

Šele dva meseca kasneje, v decembru 1948, temo o oboroževanju ponovno objavi. Med tem traja blokada Berlina že pet mesecev. ZDA in zahodnoevropske države pripravljajo teren za ustanovitev zavezništva (NATO) in pogovori o prispevku nemških sil dobijo konkretne poteze (Glaser 1990, 145). Čim bolj je ZRN napredovala na gospodarskem področju, kar je bilo zanimivo tudi za druge industrijske države, navznoter pa se je utrdila kot država po zahodnih vzorih, toliko bolj so pojenjale zunanjepolitične omejitve, ki so jih postavili zavezniki. Nemčija je postajala politično vse bolj samostojna in sodelovala je v Evropskem programu obnove (European Recovery Program-ERP), kateremu se je

pridružila leta 1950. Istega leta je Konrad Adenauer objavil memorandum o varnosti, ki se je nanašal na vprašanje varstva za Nemčijo. Povod so bili dogodki v razdeljeni Koreji (Glaser 1990, 147-149). Zaradi pospešenega oboroževanja Nemške demokratične republike in konfrontacije s Sovjetsko zvezo je kazalo, da bi podobno utegnil ravnati tudi vzhodni blok.

Šele v decembru leta 1950 Augstein zavzame stališča, ki jih bo naslednja leta zagovarjal. Namreč stališče, da bi zahodno nemški prispevek k skupnim četam bila dobra osnova pri pogajanjih za združitev Nemčij, po drugi strani pa omejevanje čet dobro pogajalsko izhodišče s Sovjeti pri umiku čet iz Vzhodne Nemčije in tako končnemu cilju združitvi Nemčij. Po začetnem simpatiziranju z Adenauerjem v začetku januarja 1952, večer pred parlamentarno razpravo o Schumanovem načrtu, izide članek, ki napove dolgoletno nestrinjanje s politiko Adenauerja, saj, kot meni Jens Daniel, je politična usmeritev in pot Adenauerja »smrtna napaka«. »Nič ni naredil kancler, da bi Sovjeti držali obljube o svobodnih volitvah, zato pa vse, da bi se Nemčija čim prej integrirala na Zahod in s tem pridobila še več nasprotnikov na Vzhodu.« Že naslov »Nasvidenje, bratje, na Vzhodu« je izzval veliko provokacijo, še bolj pa v članku objavljena obljuba kanclerja v nagovoru za novo leto, v katerem obljublja, da je najvišji cilj združitev Nemčij . Medtem so zaradi pomembnosti vseevropske ideje zahodne sile leta 1951 objavile, da je konec vojnega stanja z Nemčijo. Leta 1952 se je začela remilitarizacija Zahodne Nemčije in vključevanje nemških enot v načrtovano evropsko armado. Ti načrti, ki jih je vzpodbujala ameriška politika z namenom, da bi vzpostavili »jez pred komunizmom«, se sicer niso uresničili, ker jih Francija ni sprejela, vendar kažejo, da so zahodne sile sprejele Nemčijo kot svojega partnerja (Holle 1981). Vključevanje Zahodne Nemčije v zahodnoevropski obrambni sistem pa je spodbijala tudi Sovjetska zveza, ki je s tem vprašanjem takoj povezala vprašanje združitve Nemčije, kar je počela v upanju, da bo tako lahko vplivala na vso Nemčijo in Zahod. Vprašanje združenja Nemčij, ki se ni rešilo niti v tem niti v naslednjih letih, je bilo vselej jedro pisanja Augsteina in zahodnonemške politike. Hkrati je bilo pomembno za celotni Zahod, ker so se prav ob tem problemu zaostriili odnosi in spori med zahodnim in vzhodnim družbenim sistemom.

Ko aprila leta 1953 govori v Porurju, klubu v Dusseldorfu o lastnem časopisu, je naklada časopisa že pri 150.000 izvodov (Kuby 1987).

Takrat velja za največjega publicističnega nasprotnika Adenauerja in privrženca Ekkenharda in nacionalne države. Spiegel brez strahu govori o povojnih tabujih in se javno in glasno zavzema za združitev z vsemi sredstvi. »Od ustanovitve ZRN je njegov časopis gojil zavest, da je z vsemi sredstvi treba izkoristiti vsako priložnost, tako na družbenem kot na političnem polju za združitev Nemčij.« Tako je govoril pred poslovneži iz celotne države in nadaljeval, »da je treba z vsemi sredstvi temu cilju nasproti delovati« (Brawand 1995, 45).

Po konferenci zunanjih ministrov leta 1954 v Berlinu in konferenci na vrhu leta 1955 v Ženevi se sovjetska stran ni hotela več pogajati z nemško stranjo o združitvi (Glaser 1990, 152).

Augstein predlaga »združitev od spodaj« s tehničnimi sporazumi med conami, kar se razbere iz treh člankov (Sommer 2009).

Po spodletelem poskusu ustanovitve evropske obrambne zveze zaradi neratificiranja francoske narodne skupščine leta 1954 je Augstein simpatiziral z Mendesom. Ko je poljski zunanji minister Rapacki pred skupščino Združenih narodov predlagal načrt o coni brez orožja za Nemčiji, je Augstein v teh dejanjih videl upanje za oživitev procesa združevanja (Brawand 1995, 53).

Tudi proti sovjetskemu režimu piše Augstein kritično. »18 milijonov rojakov v t.i. Coni so državni sužnji«, piše februarja leta 1951.

Od kod prihaja to prizadevanje Augsteina za združitev Nemčij? Arnulf Baring v razgovoru z Gunterjem Grassom leta 1990 trdi, da je ta drža izhajala iz države čistega nemškega nacionalista, ki je vedno bila prisotna v Augsteinu (Frankfurter Allgemeine 1990).

Merseburger (2007,185) meni: »Novinar ne živi v prostoru brez zraka in vpliva, zato se v člankih, ki jih piše prikrade duh hladne vojne in s tem povezan nacionalizem.« Zanimiva je analiza rabe izraza za Vzhodno Nemčijo, ki jo Augstein »želi pridobiti na vse načine nazaj«. Najprej jo imenuje Vzhodna cona, sovjetska cona, cona ali Pankow, v sredini

petdesetih let piše o tako imenovani DDR, in brez tako imenovane se pojavi šele v sredini leta 1955 (Just 1967).

Avgusta leta 1962, leto dni po izgradnji berlinskega zidu, »Berlin z betonom in bodočo žico obda in tako zadene v srce nemške združitve«, Willy Brandt(Wein 2003, 16).

Augstein prične simpatizirati z deli programa Egona Bahrsa (»Wandel der Annäherung«), ki ga Bahrs proklamira v Tutzingu julija 1963. Zahteva, naj se odobrijo krediti za DDR. Kot pravi v člankih in s tem zagovarja svojo tezo, da je sicer »država z odvrtnim režimom«, ampak če državi vsaj trgujeta med sabo, lahko »sprožimo spremembe znotraj države«.

Vse to resnično ne kaže nacionalističnih tendenc, ampak bolj nacionalno miselnost Augsteina (Merseburger 2007, 185). Augstein je v tem času patriot, ne želi delitve države, ampak združitve, če možno znotraj meja obeh nemških držav. Če enotnost vsaj kratkoročno ni možna, potem je treba z vsemi sredstvi ohraniti vse mogoče stike med Vzhodno in Zahodno Nemčijo (Merseburger 2007, 186).

Spopad med Vzhodom in Zahodom je v dobršni meri opredelil zgodovino evropske integracije, kar še posebej velja za zgodovino Zvezne republike Nemčije. ZRN, dosti bolj pa Berlin, sta merila, s katerega se da razbrati zaostrovanje ali popuščanje napetosti (Holle 1981, 787). Leto 1953 je bilo pomembno tako za ZRN, kot za nemško vprašanje. Po Stalinovi smrti (5. marca 1953) je zahodni tabor upal, da se bo sovjetska politika do Nemčije sedaj spremenila. S tem obdobjem negotovosti se ujemajo tudi taki dogodki, kot je sprejem pogodb z EGS v nemškem Zveznem parlamentu (19. marca 1953), čeprav so temu nasprotovali glasovi SPD in KPD, kot tudi Augstein v članku marca istega leta. 17. junija 1953 pa so v vzhodnem Berlinu izbruhnili delavski nemiri.

Na čelu koalicijske vlade, sestavljene iz frakcij CDU (Krščansko-demokratske unije), FDP (Svobodnjaške demokratske stranke) in Nemške stranke, je bil v času volilnih bojev Konrad Adenauer. Po razmerjih glasov je bilo septembra 1953 videti, da volivcem ustreza Adenauerjeva zunanja politika (Schwarz 1986). CDU/CSU je dobila absolutno večino mandatov. Kot nova koalicijska stranka se je pojavila tudi BHE (Stranka zvezne enotnosti).

Rezultati volitev so bili podpora Adenauerjevi zunanji politiki, ki je bila protisovjetska in prozahodna, ugotavlja francoski zgodovinar Holle (1981).

Ko so pariški dogovori začeli veljati, je Adenauer razglasil, da je Zvezna republika Nemčija neodvisna in svobodna država. 9. maja je bila ZRN sprejeta v NATO, 14. maja 1955 je odgovorila Sovjetska zveza s svojimi zavezniki, ko je sklenila varšavski pakt, v katerega je bila leta 1956 sprejeta tudi Nemška demokratična republika. Ko so 15. maja 1955 štiri okupacijske sile podpisale še avstrijsko pogodbo, je bila črta »železne zaves« potrjena v politiki zvez. Tudi takrat, ko se je v času ženevske vrhunske konference (od 18. do 23. junija 1955) vnovič začelo razpravljati o nemškem vprašanju in so bile izdelane smernice za konferenco zunanjih ministrov (oktober-november istega leta), sta si fronti nespravljivo stali nasproti. Zahod je še vnaprej zahteval svobodne volitve v vsej Nemčiji in je hotel dati jamstvo zanje, Sovjetska zveza pa je nemško vprašanje povezovala s kolektivnim varnostnim sistemom v Evropi, da bi preprečila vojaško integracijo ZRN z Zahodom (Holle 1981).

Do sporazuma ni prišlo, od tega časa pa je za sovjetsko politiko značilno, da se trdno drži svoje teorije o »dveh nemških državah«.

Tipična miselna drža, ki odraža stališča Augsteina v tistem času, se najdejo v članku, ki jo je Augstein napisal po koncu Berlinske konference leta 1954 in globokem razočaranju nad njenim izidom pod naslovom »Die Quittung« (Račun). Piše namreč: »Ne želimo pozabiti naših prijateljev. Želimo jih obiskati in jim prosto pisat. Če nam politika ne želi pomagati, si moramo pomagat sami, sami bratje in sestre med sabo. Mi na Zahodu vas ne moremo tolažiti, lahko vas samo prosimo: Bodite pogumni! Bog z Vami in Nami! Svetovna zgodovina pozna veliko posilstev, naši bratje na Vzhodu živijo v zaporu, ki lahko traja še nekaj časa«(Sommer 2009).

Z zagrizenim bojem proti integraciji in evropski obrambni zvezi pridobi v lastni državi status zagovornika nacionalne opozicije. Z mnogimi kritikami proti francosko-nemški vojaški politiki pridobi veliko simpatizerjev, kar je razvidno predvsem iz prodaje tednika. Jens Daniel piše aprila leta 1950: »Nemške čete ne smejo sodelovati pri katastrofalnem vodenju skupne vojske pod vodstvom de Gaulla,« in nadaljuje, »da imajo Francozi večji

strah pred Nemci kot pred Sovjeti.« Januarja 1954 napiše celo, »da sta samo Nemčija in Anglija sposobni stopiti na vrh evropske združitve« (Sommer 2009).

Ta »samozavestna drža« in nacionalna samozavest izhaja predvsem iz t.i. gospodarskega čudeža, ki ga je doživljala Nemčija v petdesetih letih prejšnjega stoletja. Kljub vojni in porazu vidi Augstein v Nemcih veliko moč in nobenih znakov utrujenosti in nasproti Italijanom in Francozom v vseh pogledih superiorni (Merseburger 2007, 191).

Potem ko je na volitvah septembra 1953 zmagala koalicija CDU/CSU, so se zavezniki zedinili, da bodo o nemškem vprašanju razpravljali na konferenci zunanjih ministrov, in sicer potem, ko si bodo zahodne sile in Sovjetska zveza izmenjale note. Ta konferenca je bila med 25. januarjem in 18. februarjem leta 1954 v Berlinu, vendar ni dosegla ničesar. Sovjetska zveza je odklonila zahodne predloge (Ednov načrt, v katerem se zahteva svobodne volitve v vsej Nemčiji, na podlagi volilnih rezultatov naj bi bila oblikovana narodna skupščina, ustanovljena vlada in

vseobsegajoča mirovna pogodba), pač pa je za Evropo predlagala kolektivni varnostni sistem, ki naj bi bil tesno povezan z nemškim vprašanjem. Sovjetski minister za zunanje zadeve Molotov je 1. februarja 1954 ponovno predložil sovjetski osnutek mirovne pogodbe z Nemčijo, kakršnega so ponudili že 10. marca 1952, le da je bil tokrat nekoliko popravljen. Zahod ga je vnovič zavrnil, ker je sodil, da ne zagotavlja svobodnih volitev (Holle 1981).

Kot je ugotovil zgodovinar Eberhard Jackel, označuje ta pogajanja od leta 1952 dalje posebno značilnost, da »malone nikoli ne pride do prave diskusije o posameznem vprašanju, pač pa le do splošne politične bitke, kar vnaprej pomeni, da sporazum ni mogoč /.../. Vse odnose med Vzhodom in Zahodom bi včasih lahko označili kot /.../ pogovor gluhca s slepcem.«

Precejšen delež pri taki obliki pogajanj ima Adenauer; z vsemi sredstvi si je prizadeval, da bi izpeljal integracijo ZRN z Zahodom, pri tem pa ni upošteval, da bi obstajala možnost, da celotna Nemčija dobi status nevtralnosti, če bi bila zagotovila ustrezna. Tako togo obrambno stališče je na Zahodu povzročil strah pred možnostjo, da bi pod sovjetskim vodstvom »komunizem še naprej prodiral« (Merseburger 2007, 192).

Ta strah je preprečil pogajanja in povzročil, da so se pogovori z ustaljenih stališč spreminjali v farso, meni Augstein v kritičnem članku leta 1953 (Merseburger 2007, 195).

O delitvi Nemčije je bilo dokončno sklenjeno maja 1955. V nemški Zvezni skupščini je bil 26. marca 1954 ob večini glasov dopolnjen temeljni zakon, ki so mu dodali člen 142 a, leta pa olajšuje remilitarizacijo ZRN; v oktobru 1954 je bilo sklenjeno, da ZRN postane članica EGS in severnoatlantske organizacije NATO. Istočasno so ZDA, Velika Britanija in Francija v »Sporazumu med ZRN in tremi silami« priznale suverenost ZRN.

Z povojno obnovo je bil položen temelj (materialni) za regeneracijo celotnega naroda, piše v komentarju za volitve v zvezni parlament leta 1953, hkrati pa dvomi o duševni regeneraciji, če bo delitev Nemčij trajala predolgo. Augstein je popolnoma fiksiran na ponovno vzpostavitev avtonomne nemške države, ki jo vidi kot naslednico osrednje moči med vzhodom in zahodom, kjer je bila napaka, da so tuje sile skušale popolnoma uničiti. Nemški narod se mora sam uresničiti, piše oboževalec Bismarcka februarja 1956, da bi s tem podelil Evropi tisto moč, ki je anglo-ameriške sile niso sposobne vrniti (Merseburger 2007, 192).

O nadnacionalnih evropskih organizacijah nima dobrega mnenja in ne prepozna vizionarskega namena Schumanovega načrta. Tudi v skupnem trgu ne prepozna možnosti, ki se ponujajo Nemčiji in celotni Evropi, saj v teh poizkusih vidi neko premoč anglo-ameriških sil.

Hans Peter Schwarz (1986) vidi predvsem v pisanju Augsteina »staro, samozaljubljeno Nemčijo in s tem nič naprednega«, kot piše v kritiki Augsteina.

Augstein kritizira in napada tudi zvezno vojsko. Pledira za načrte takrat zelo spornega in kritiziranega polkovnika Bogislawa von Bonina, ki je bil odpuščen s strani obrambnega ministra Theodorja Blanka. Augstein v članku predvsem očita, da ni bil odpuščen na časten in takšnemu človeku dostojen način, predvsem pa gre iskat vzroke v tem, ker se ni strinjal s predlagano NATO-vo obrambno politiko. Tukaj je šlo za politiko, predlagano v glavnem štabu NATA v Fontainebleau, ki bi naj mejo s Sovjeti okrepila tankovske enote in spremenila nemško ozemlje v primeru vojne v eno veliko bojišče. Bonin je dejal, da takšno

ravnanje spominja na defenzivno strategijo sovjetske vojske pri bitki za Kursk (Merseburger 2007).

Novinarstvo je, kot že pove beseda, dnevna obrt, ocene in vrednote so odvisne od razvoja dogodkov, napačna ocena se zgodi tudi najboljšim v stroki. Ampak Augsteinove kolumne k novo nastajajoči nemški zvezni vojski vsebujejo premišljevanja, ki vodijo k njegovemu najtrdnejšemu prepričanju - ideologiji. Tukaj ni dvoma: njegovo mišljenje izhaja iz nacionalne države, zavzema se za trdno nacionalno državo (Merseburger 2007, 194). Augstein v svojem komentarju celo piše, da nemška zvezna vojska potrebuje politično podlago, ki ni osnovana na podlagi interesov čezatlantskih sil. V tem pogledu si Augstein ponovno obeta, da bi z močno vojsko, ki bi kljubovala sovjetski premoči, lahko na dolgi rok prišlo do združenja Nemčij.

Njegova drža do vprašanj glede ustave se razvija šele skozi čas, tako kot sama ustava in demokratične institucije v povojni Nemčiji (Glaser 1990).

Najprej se vse te nove pridobitve morajo izkazati v praksi. V njegovem »boju proti zahodni integraciji« gre celo tako daleč, da simpatizira z federalizmom, ki ga v začetku zavrača. Namreč ko sprejmejo maja leta 1949 ustavo, imenuje Spiegel osnovanje zveznega sveta »del tragikomike v Bonnu«. Augstein bi namesto zveznega sveta raje videl Senat, ki bi ga ljudje direktno volili; s to željo je dobil podporo tudi pri Kurtu Schumacherju (vodil je stranko SPD od leta 1946 do 1952 in bil opozicijski voditelj v prvem povojnem nemškem parlamentu) in Konradu Adenauerju (Sommer 2009).

Medtem ko je SPD ocenjevala situacijo bolj natančno in večplastno, predvsem pa je želela izrabiti možnost za pogajanja s Sovjetsko zvezo, je bil Adenauer mnenja, da je edina možna pot, po kateri se Sovjetski zvezi lahko prepreči poseganje v Zahodno Evropo, vojaška, politična in gospodarska integracija Zahoda. Besede, ki jih je 23. maja 1949 izrekel neposredno po objavi temeljnega zakona (bonske ustave), so ostale ves čas Adenauerjevega vladanja: »Združevanje evropskih držav je nujno, če se Zahodna Evropa ne želi izpostaviti nevarnosti, da jo preplavijo visoko organizirane enopartijske države. Totalitarne države se bodo svojim agresivnim ciljem odrekle samo takrat, ko bodo morale upoštevati nasprotnika, ki ni le vojaško dobro opremljen, ampak je tudi pripravljen ta

potencial braniti in v slehernih okoliščinah zastaviti tudi svojo eksistenco« (Glaser 1990). Zato je leta 1952 Adenauer takole izrazil svoje stališče: »Če se bo Rus moral srečati iz oči v oči z resnico, da mu nasproti stoji oborožena Nemčija, se bo pripravljen pogajati« (Glaser 1990).

Mnogi zgodovinarji in politologi so dandanes mnenja, da v obdobju do maja 1955 niso bile dovolj izkoriščene možnosti pogajanj s Sovjetsko zvezo.

Ko spomladi leta 1951 Augstein piše o popolni stranki v njegovih pogledih, govori o stranki, ki je striktno antikomunistična, ampak seveda pripravljena na pogajanja z Moskvo o združitvi Nemčij; del programa je tudi točka, v kateri se zavzema za »odstranitev zveznih dežel« (Brawand 2007). Ta pogled je na začetku značilen, zmeden Augstein, ki počasi oblikuje svoje mnenje, vendar je bil od začetka zagrizen zagovornik združitve Nemčij.

7.2 Augstein in Kurt Schumacher, vzporednice in skupne ideje

Po mnenju Merseburgerja se lahko postavi vprašanje, ali je bil prvi ideološki vzgled Augsteina prav idejni vodja stranke SPD Kurt Schumacher. Če primerjam argumente voditelja SPD in komentatorja *Jensa Daniela*, se lahko najdejo vzporednice. Leta 1988 piše Augstein o Schumacherju, da je do svoje smrti poleti leta 1952 bil »hkrati najbolj znan, najbolj osovražen in najbolj priljubljen politik Zahodne Nemčije« v nasprotju z Adenauerjem, ki je bil v primerjavi z Schumacherjem »Nič« (Merseburger 2007, 196).

Oba, tako Augstein kot Schumacher, sta striktno proti kakršnemkoli separatizmu in oba zavračata skozi zaveznike prisiljeno sprejet federalizem. Ali Augsteina prepriča predvsem velika karizma, ki jo ima Schumacher?

Odgovor se bolj nagiba k NE, saj ravno to v svojih komentarjih Augstein izpostavlja kot negativno lastnost voditelja social demokratov. Vendar pa ceni predvsem široko izobrazbo voditelja, odrezavost, sposobnost reči pravilno formulirat, ceni Schumacherjevo sposobnost analitičnega analiziranja, in kot piše v svojem komentarju: »V tem človeku gori ogenj, ki želi spoznat veliko resnico« (Merseburger 2007).

Predvsem patriotizem jih povezuje. Schumacher ima »najbolj čisto biografijo od vseh nemških politikov« (Brawand 2007, 36), saj je preživel sedem let v koncentracijskih taboriščih, ker je zagovarjal svoje ideje, in ne zavrže ideje nemškega demokratičnega nacionalizma niti po letu 1945. Nemška združitev je absolutna prioriteta zanj in dolžnost politike, da združi 18 milijonov, skozi sovjetsko oblast kaznovane Nemce k matični domovini. S ponosom socialdemokrata je opozarjal na katastrofalno politiko Hitlerja, že ko so še zavezniki iskali mir z diktatorjem.

Po vojni se v Hannoveru zblížata Augstein in Schumacher tudi osebno. Prvi dom socialdemokratov in začetek ustanavljanja povojne SPD se začne ravno v Hannoveru - s kom drugim kot z mladimi novinarji Spiegla se bi lahko takrat povezal Schumacher. Schumacher je cenil dialog z mladimi novinarji. Cele noči preživijo skupaj in razpravljajo o prihodnosti Nemčije in demokraciji. Augstein piše o njem leta 1988: »Cenil je predvsem mlade ljudi, v njih je videl prihodnost in neobremenjenost in predvsem jih je znal poslušati« (Merseburger 2007, 198).

Čeprav je Augstein cenil Schumacherja in ga je ob smrti leta 1952 imenoval kot »najbolj briljantnega, domiselnega in človeka z najbolj jasnim razumom«, ga je znal tudi precej kritizirati. Ko je Schumacher po obisku v bolnici razglasil, da bo njegova stranka glasovala proti predlogu ustave, se je Augstein distanciral od njega. Menil je namreč, da se ustava mora sprejeti, čeprav ne za obe Nemčiji. Augstein kritizira tudi volilno kampanjo stranke SPD leta 1949, ki bi naj bila slabo pripravljena, preveč intolerantna, manjka vodstvenih sposobnosti, nihče od strankarskih politikov ne zna prepričati kot oseba, kako bi naj izgledala socializacija gospodarstva in kakšne načrte ima stranka nasploh glede gospodarstva (Sommer 2009).

7.3 Rast tednika pod vodstvom Augsteina in naraščajoča kritika vodilni politiki

Spiegel si spoštovanja v Nemčiji si zasluži samo kot glas nacionalne opozicije ali zaradi njegovega ključnega kolumnista Augsteina kot skrbnika nacionalnih interesov. Ključni člen v uspešni zgodbi Spiegla je Augstein in njegova liberalna drža. Vedno več privolitve najde s takšnim načinom pisanja pri levo-liberalnem spektrumu kot tudi pri meščanski sredini. Po prvih letih demokracije oz. vpeljevanja le-te v novo nastalo družbo se pojavi

dvom nasproti birokratskemu vodstvu iz Bonna. Spiegel predvsem kritizira bližnje sodelavce Adenauerja (Gauamts-Walterja ali Globkeja) po letu 1956. Dvomi v te ljudi imajo globlji pomen (Merseburger 2007, 202).

Čeprav je dežela doživela gospodarski čudež, tehnično in materialno prenavo, kot tudi vzpostavila zelo dober izobraževalni sistem in počasi se krepi srednji razred, je vpliv krščanstva še vedno prevelik, meni Augstein, ki v svojih kolumnah leta 1956 pravi, da se vračamo v čas Wilhelminizma (Glaser 1990, 180-189).

Avtoritarne poteze države so še vedno vidne; homoseksualnost še vedno kaznujejo, prostitucijo preganjajo, intelektualce preveč nadzirajo, k temu pa še čas hladne vojne doda mišljenje »prijatelj-sovražnik«. Vsi, ki vsaj malo razmišljajo levičarsko, padejo pod sum, da sodelujejo s sovjeti (Glaser 1990, 180-189), kot npr. strokovnjak za medije Walter Hagemann iz Munstra, ki ga minister za kulturo obsodi, da s sodelovanjem z vzhodno-nemškimi kolegi širi komunizem na zahod, ali pa svetovno znan dramatik Brecht, ki se javno označi za simpatizerja komunistov in ga zato iz mnogih zahodno nemških odrov spodijo ali pa prepovejo (Glaser 1990, 180-189).

8 ZRN POD ADENAUERJEVIM VODSTVOM IN NOTRANJEPOLITIČNA UREDITEV V OBDOBJU GOSPODARSKEGA VZPONA TER ZAOSTROVANJA S SOVJETSKO ZVEZO

Adenauerjeva vlada in stranke v Nemški zvezni skupščini so radikalno zavračale sovjetsko teorijo »o dveh državah«. ZRN je 2. septembra 1956 in 24. maja 1957 poslala memorandume (zahtevek za svobodne volitve, apel na odgovornost štirih sil), na drugi strani pa so bili že septembra 1955 vzpostavljeni diplomatski odnosi med Sovjetsko zvezo in ZRN (Adenauerjevo potovanje v Moskvo od 9. do 13. septembra 1955). Ker pa ni bilo zaželeno, da bi to potovanje pokazalo, da, diplomatsko gledano, obstajata dve nemški državi, je zvezni minister za zunanje zadeve von Brentano na bonški konferenci diplomatskih predstavnikov razglasil t.i. »Hallsteinovo doktrino«, poroča Spiegel. Ta je omogočala prekinitev diplomatskih odnosov z vsemi državami, ki priznajo Nemško demokratično republiko - ta doktrina je prizadela tudi Jugoslavijo, ko je vzpostavila diplomatske odnose z NDR.

Pozneje piše Augstein, da se je pokazalo, da od jeseni 1956 zaostrovanje blokovskih nasprotij ne pomeni nič drugega kot poglobljanje prepada med razdeljenima Nemčijama.

Zvezna vlada se je trudila, da bi bila zvezna vojska čim močnejša, da bi imela atomsko oborožitev (Adenauer 4. aprila 1957 na tiskovni konferenci) in da bi se čim tesneje povezala z ZDA (Glaser 1990).

V tej fazi drugega Adenauerjevega volilnega obdobja so se vrstile odločitve, ki so bile odločilne za ZRN. Med plebiscitom v Posarju oktobra 1955 se je 68 % volivcev odločilo proti »Evropskemu statutu«. Glede na izid se je Francija odrekla Posarju, tako da so lahko stekle priprave za priključitev pokrajine k ZRN.

Za utrditev mednarodnega položaja ZRN je bilo prav tako pomembno članstvo v EGS, kar sprva in tudi naslednja leta Augstein kot omenjeno ostro kritizira. Septembra 1957 sta CDU in CSU ob drugem glasovanju dobili absolutno večino, tako da je Adenauer znova sestavil koalicijsko vlado. Marca 1958 je bila sprejeta odločitev, da ZRN za oborožitev

uporabi tudi taktično atomsko orožje, kar je bil za Sovjetsko zvezo razlog, da je postala do Nemčije ostrejša in je - tako kot leta 1948 - izrabila Berlin kot orožje, s katerim je hotela premagati nemško politiko vojaške sile. Hruščov, ki je bil od 27. marca ministrski predsednik, je 10. novembra prevzel iniciativo in je v noti o Berlinu zahteval od zahodnih sil, da iz Berlina odidejo vse okupacijske enote in da se zahodni sektorji Berlina združijo v »demilitarizirano svobodno mesto«. Ustrezni ukrepi bi morali biti realizirani v šestih mesecih, sicer bo Sovjetska zveza »v dogovoru z NDR« ukrepala po predvidenem načrtu. Zahodne sile so sovjetski predlog zavrnile in so izjavile, da je vprašanje Berlina tesno povezano z vprašanjem celotne Nemčije. Prav tako še vedno velja odgovornost štirih sil za celotni Berlin, kot je podpisano v potsdamskem sporazumu. Sovjetska zveza je ponovno predložila osnutek mirovne pogodbe z Nemčijo (10. januar 1959), ki temelji na »dveh nemških državah«, predvideva pa nevtralizacijo, federacijo, zatem pa ponovno združitev. Po zaostitvi odnosov so enote Ljudske armade leta 1961 zasedle sovjetski sektor Berlina, mejo z zahodnimi sektorji pa zaprle z »Berlinskim zidom« (Holle 1981).

Po letu 1957 se Augstein jasno opredeli do naslednjih tem; proti avtoritarni drži kanclerja, za pravno državo, za svobodo govora, proti preganjanju ljudi zaradi drugačnih političnih prepričanj in proti političnim prepovedim vseh vrst. Že zgodaj se je takšna drža začela, junija leta 1950 piše proti ministru za pravosodje Thomasu Dehlerju, da uvaja policijski aparat, ki je bombastičen in ustreza diktatorskim deželam. Dehler želi prepovedati tako skrajno desno stranko SRP kot tudi KPD (komunistična stranka Nemčije). To se tudi zgodi najprej SRP leta 1952, kasneje pa KPD leta 1956 (Glaser 1990, 204). Augstein kritizira način in ne samo odločitev.

Kljub neštetim neuspehom in trudu, ki ga je vložil Augstein za združitev obeh Nemčij in boju proti njemu nenaklonjeni politiki, se je boril s še ostrejšim tonom v svojih člankih naprej. Tako piše v podporo koaliciji SPD in FDP v Dusseldorfu, ki naj bi pripravila teren za spremembo tudi v Bonnu. Žal te koalicije niso izvolili, doživela je velik poraz. V kritični način pisanja se vmeša še cinizem (Merseburger 2007, 207).

Ko se v predvolilnem boju Konrad Adenauer leta 1957 norčuje iz političnih stališč protikandidata Ericha Ollenhauerja, se Augstein takoj in zelo ostro oglasi v članku. Volilni boj Adenauerja imenuje kot »kup dreka«, ki tiči nekje globoko v »nemški duši«. Vsa ta

dejanja, nadaljuje Augstein, spominjajo na fašistično ravnanje v imenu katunskega krščanstva. Dejansko je veliko pripadnikov stranke CDU imenovalo svoje konkurente iz stranke SPD »tujerodne škodljivce«. Prvič se uporabi beseda »kup dreka« leta 1957, ponovno se pojavi leta 1961 v volilnem boju (Glaser 1990, 180-189), vendar ga tokrat uporabljajo pripadniki stranke CDU, ki s tem želijo označiti preteklost protikandidata Brandta, kot piše Moritz Pfeil. Kako umazan je bil boj, pove tudi naslednja izjava Dr. Jaegerja iz stranke CDU: »Kako lahko zaupate človeku (Brandtu), ki se je bojeval v španski državljanski vojni na strani svetovnega boljševizma« (Glaser 1990, 180-189).

Tudi Augstein kritizira politiko Brandta kot politiko brez profila, pogreša jasno alternativo politiki Adenauerja. Kljub temu vidi v njemu »manjše zlo demokraciji«.

8.1 Analiza in ocena Adenauerjeve politike

Iztek Adenauerjeve politike je okronal velik uspeh: ker se je EGS počasi oblikovala, je Adenauer na de Gaullov predlog sprejel spodbudo za sklenitev nemško-francoskega sporazuma, ki naj bi bil temeljnik francosko-nemške zveze in prva faza evropske skupnosti. S tem se je ob izteku Adenauerjevega obdobja izkazalo, da je bil pravilen vsaj del Adenauerjeve zunanje politične zasnove. Vključitev ZRN med države »zahodnega sveta« je pomenila tudi zunanje politično rehabilitacijo. Drugi del Adenauerjeve zunanje politične misli, združitve obeh Nemčij, se ni uresničil, pač pa še bolj odmaknil, in v tem je Adenauerjeva politika doživela poraz. Ravno ta del Augstein tudi kasneje v knjigah in člankih najbolj izpostavlja, saj je bila največja želja vseh Nemcev ravno združitve Nemčij.

Zgodovinarji in politologi še niso izrekli dokončne sodbe o Adenauerjevem deležu pri procesu združevanja. Kljub splošni pozitivni oceni njegove zunanje in notranje politike se je treba ustaviti ob treh točkah (Schoenbaum 2002):

- 1 Če je obstajala alternativa Adenauerjevi politiki, potem je to bilo vsekakor za življenje njegovega kontrahenta Kurta Schumacherja, na kar je opozoril Carlo Schmidt: »Po Schumacherjevemu mnenju je bil prvi pogoj za resnično popuščanje med Vzhodom in Zahodom v tem, da je treba vso politično energijo Zahoda osredotočiti na politiko

obnovljene nemške enotnosti in je svaril, da se ZRN ne bi prezgodaj zacementirala v atlantsko vojaškem-političnem bloku.«

2 »Ali je bila v vseh letih,« se je vprašal Thilo Koch, »na voljo prava alternativa tistemu, kar je Adenauer storil ali zamudil? Vsekakor pa je Adenauer tisto, kar je bilo nujno, storil prostovoljno in dosledno.«

Splača se razmisliti, ali bi v času sporov med Vzhodom in Zahodom nemška zunanja politika v smislu »avstrijske politike« sploh privedla do kakšnega uspeha (Holle 1981).

Sicer pa Nemčija spričo svojega zgodovinskega pomena v povojnih letih ni vzbujala misli o delitvi samo na Vzhodu. Adenauerju v želji po zunanjepolitični utrditvi ni preostalo drugega, kot da se je povezal z Zahodom, čeprav je pretila nevarnost, da bo razdelitev Nemčije postala dokončna.

3 Osrednje vprašanje je in ostaja, če ni sovjetska medvojna in povojna politika (Češkoslovaška 1948, okupacijsko področje 1953, Madžarska 1956) upravičeno vzbudila veliko nezaupanje tako Adenauerja kot malone vseh zahodnih politikov v petdesetih letih, zavaljo dvomov pa ni prišlo do resnih razgovorov niti niso iskali kompromisnih rešitev. Nesporno je, da v petdesetih letih niso izrabili vseh diplomatskih možnosti, ki bi razodele, kolikšna je pripravljenost Sovjetske zveze na sporazume in kompromise, in to je tudi glavna kritika Augsteina na politiko Adenauerja.

9 AUGSTEIN, ADENAUER, STRAUSS IN AFERA SPIEGEL

9.1 Potek in zgodovina Afere Spiegel

»Afera Spiegel je bila politična afera v Zvezni republiki Nemčiji leta 1962, pri kateri je bil politični časopis Der Spiegel kazensko preiganjan na podlagi kritičnega članka in obsojen veleizdaje. Na iztek afere se danes gleda kot na zmago in krepitev svobode tiska« (Schoenbaum 2002).

9.2 Potek

V izdaji Spiegla 41/1962 10. Oktobra 1962 je izšel članek avtorja Conrada Ahlersa pod naslovom „Bedingt abwehrbereit“ (Pogojna obrambna pripravljenost), ki je med drugim, podkrepjen na rezultatih manevra NATA Fallex 62, pod vprašaj postavil obrambni koncept zvezne vojske pod obrambnim ministrom Franz Josef Straussom. Temeljne ugotovitve so: zvezna vojska je na podlagi opreme, ki jo trenutno ima, popolnoma nemočna pri konvencionalni obrambi ZRN nasproti možnemu napadu iz strani Varšavskega pakta. Na napad bi bilo mogoče odgovoriti samo s pomočjo atomskih raket.

Wurzburgski strokovnjak za državno pravo in takratni polkovnik v rezervi Friedrich August Freiherr von der Heydte je podal obtožnico zaradi veleizdaje proti uredništvu Spiegla. Po pridobitvi izvedenca pri ministrstvu za obrambo in pri zveznem delovnem sodišču - poizvedovanje, preiskavo je vodil Siegfried Buback - je preiskovalni sodnik pri zveznem sodišču 23. oktobra izdal potrebna naloga (zapornega in preiskovalnega). Zaporna naloga sta prizadela več urednikov in novinarjev Spiegla, med drugim tudi Conrada Ahlersa kot tudi izdajatelja in glavnega urednika Rudolf Augsteina.

26. oktobra zvečer je policija začela z zasedbo in preiskavo prostorov tednika v hamburškem Pressehaus, kasneje tudi v prostorih v Bonnu. Na pobudo in zahtevo Straussa je bil še isto noč s pomočjo španske policije priprt Conrad Ahlers z ženo, ki je bil na dopustu v Torremolinosu v Španiji. Aretacija Ahlersa je še posebej močno odmevala pri politični opoziciji, saj je bila izvršena na področju Španije, ki je bila pod vodstvom

diktatorja Franca. Dva dni kasneje, v nedeljo, 28. oktobra, se je predal policiji tudi sam Augstein in bil odpeljan v preiskovalni zapor.

Policijska akcija je sprožila množične proteste, predvsem so protestirali študentje in novinarji, ki so celotno zadevo videli kot napad na svobodo mnenja in napad na novinarsko delo. Spiegel je še dalje izhajal, kljub temu da je policija prostore zasedla za več tednov. S pomočjo kolegov iz časopisa Die Zeit, Stern in Morgenpost, ki so omogočili novinarjem, da so neprenehoma delali, je uspelo, da je Spiegel izhajal brez prekinitve.

V novembru se je zaradi afere Spiegel pričela kriza v koaliciji med krščanskimi demokrati (CSU) in koalicijskem partnerju, stranki FDP. Medtem, ko je obrambni minister Franz Josef Strauss zatrjeval, da z afero nima nič skupnega. Kljub temu da so dokazi kazali na to, da je ravno on vpleten v afero in da je on vedel o aretacijah in načrtih policije in zveznih organov, je koalicijska stranka, katere pravosodni minister je bil Wolfgang Stammberger, trdila, da se ji zdi neodgovorno, da prav njen minister ni bil obveščen o aretacijah pravočasno. Prav Franz Josef Strauss je poskrbel, da Walter Strauß, ki je bil državni sekretar na pravosodnem ministrstvu, ni smel obvestiti ministra Wolfganga Stammbergerja.

19. novembra je vseh 5 ministrov iz stranke FDP podalo odstopno izjavo, vzrok je bil protest zoper obrambnega ministra Franza Josefa Straussa. 30. novembra je tudi obrambni minister Franz Josef Strauss odstopil in tako se je lahko sredi decembra oblikovala nova vlada, zadnja pod vodstvom Adenauerja.

Novinarji Spiegla so en za drugim lahko zapustili preiskovalni zapor, nazadnje tudi Rudolf Augstein po 103 dnevih.

13. maja 1965 je sodišče odločilo, da pri člankih, napisanih iz strani Spiegla, ni šlo za veleizdajo, in s tem je bil primer z uradne strani zaključen.

Januarja 1966 je Spiegel podal zadevo na zvezno ustavno sodišče, in sicer naj preveri, če je šlo za kršitev svobode medijev in če so postopki bili v skladu s pravnimi normami. Zvezno ustavno sodišče je po glasovanju, kjer je bilo ravno pol sodnikov za in pol proti, odločilo, da pritožbo zoper organe pregona zavirže.

9.3 Analiza in posledice

Aretacije so povzročile val ogorčenja, velik del javnosti se je solidariziral z uredništvom Spiegla, študentje so šli na ceste in zahtevali izpustitev zaprtih. Po 103 dneh so Augsteina izpustili iz zapora, tedanji notranji minister Franz Josef Strauss pa je, potem ko je dolgo zanikal, da bi bil podrobneje seznanjen s primerom, Spieglovim novinarjem dejal: "Vi ste gestapo v današnji Nemčiji, zato sem bil prisiljen ukrepati proti vam." Sodišče je 13. maja 1965 zaradi pomanjkanja dokazov ustavilo postopek.

Po aferi je predvsem koalicijska partnerica v vladi, liberalna stranka FDP (Svobodna demokratična stranka), zahtevala Straussov odstop. Ta se je temu sprva upiral, ko pa je prišlo v javnost, da je lagal pred parlamentom, je obljubil, da v naslednjem zakonodajnem obdobju ne bo več na voljo za ministrski položaj.

To je 19. novembra 1962 povzročilo odstop vseh ministrov iz stranke FDP in kancler Konrad Adenauer je moral sestaviti novo vlado - znova z istim koalicijskim partnerjem, toda brez Strauša.

Spieglova afera je - po oceni kolumnista in pisatelja Petra Glaserja - prispevala k temu, da so se široki krogi javnosti, še posebno mlade generacije in kritična inteligenca, zavzeli za tednik in ga prepoznali kot garanta medijske in mnenjske svobode (Sommer 2009).

10 SKLEP

Ocena vpliva Augsteina na zgodnji Spiegel in diskusija o Augsteinu ter notranjepolitična utrditev ZRN v obdobju gospodarskega vzpona

Medtem ko je imela ZRN pod Adenauerjevim vodstvom zaradi spora med Vzhodom in Zahodom zelo malo možnosti za zunanjepolitično delo, pa je drugi poskus, da bi vzpostavili parlamentarno demokracijo, gladko uspel. Pristaviti je treba, da se je ta demokracija oblikovala kot »antikomunistična predstraža Zahoda«; zavoljo »komunistične nevarnosti« prestrašeni, so se ljudje zvečine opredeljevali za stranko, ki je najbolj odkrito zagovarjala povezovanje z Zahodom in razglaševala ostro protisovjetsko politiko, ustvarjanje gospodarske utrditve, ki temelji na zasebni lastnini in tržnem gospodarstvu. Gledano s tega zornega kota, so notranjepolitične ustalitev ZRN povzročile zunanje razmere (Holle 1981).

V Adenauerjevem obdobju je postala najmočnejša stranka CDU/CSU, tako da je dolgo časa uživala ugled stranke, ki »podpira državo« (Glaser 1990, 216). Že na samem začetku se ji je posrečilo, da je kot ljudska in množična stranka postala prva velika integracijska partija. Socialistična stranka Nemčije (SPD) se je morala, čeprav je stranka z največjim številom članov in najbogatejšo tradicijo, najprej spremeniti, da je postala to, kar je: medtem ko je bila sprva opozicijska stranka in se je strastno borila proti združevanju z Zahodom, proti ponovni oborožitvi in tržnemu gospodarstvu, politični reprivatizaciji in »obnovi nekdanjih odnosov«, kakor je povedal Kurt Schumacher, je SPD v godesberškem programu že leta 1959 ustvarila osnovo za ljudsko stranko, katere cilj je demokratični socializem. Herbert Wehner, ki je bistveno pripomogel, da se je SPD spremenila v stranko s prilagodljivim in vse obsegajočim programom, je v načelnem govoru v Zvezni skupščini 1960 izrečno priznal in sprejel položaj, kakršen je v ZRN nastal v tem času. Poleg teh dveh »velikih strank«, to je CDU/CSU in SPD, se je kot »tretja sila«, katere član je postal tudi Augstein in kandidiral na listi stranke, ki je imela od leta 1961 svoje predstavnike v skupščini, uveljavila FDP, Svobodnjaška stranka Nemčije. Leve in desne stranke z radikalnimi programi niso imele uspeha. ZRN je postala strankarska demokracija, v kateri

klavzula o 5 % volivcev (veljavna od leta 1953) preprečuje razcepljenost v majhne stranke s posebnimi interesi in v kateri smejo po ustavnem zakonu (21. člen temeljnega zakona) sodelovati samo zmerne stranke (Glaser 1990).

Da je ta razvoj med leti 1953 in 1962 tako gladko tekkel, je bilo odvisno predvsem od izrednega gospodarskega vzpona. Po začetnem obdobju, ki so mu botrovali valutna reforma/denarna reforma, Marshallov načrt, blagi politični pritisk z željo, da bi se pričelo organizirano sodelovanje v Evropi, ter odločenost »nemških državljanov in njegovih graditeljev« (Vogelsang), so gospodarski razvoj po letu 1955 označevali splošna zaposlenost, usmeritev v izvoz in prizadevanje za preobrazbo industrijskih in obrtnih podjetij. ZRN je kaj kmalu postala tretja največja industrijska država na svetu. Zaradi varčne finančne politike države, ki se je začela leta 1952, pa tudi zaradi natančnega odplačevanja reparacij državam, ki so bile prizadete v drugi svetovni vojni, je njen mednarodni ugled stalno rasel. Ker pa je od leta 1962 spricho konjunktturnega zaleta in polne zaposlenosti razmerje med cenami in plačami pokazalo, realna kupna moč povečala za več kot 75 %, so tudi politična, gospodarska in socialna stabilizacija potekale vzporedno z gospodarsko. Izrazi, kot sta »gospodarski čudež« in »dežela blagostanja«, so nastali prav ob razvoju ZRN. Videti je bilo, da so se z gospodarskim razcvetom razrešili vsi problemi zaradi razdelitve Nemčij in tudi vse družbene napetosti.

Vendar je blagostanje v sistemu tržnega gospodarstva vsililo tudi zahtevo, da je treba preveriti, kakšni so politični odnosi interesnih skupin med seboj in do države. Tako je, da navedem kot primer, imela celo SPD po letu 1959 vse več težav, da je ohranila svojo podobo klasične delavske stranke. V petdesetih letih so v Bonnu zrasla različna združenja, ki so želela dobiti vpliv na nemško zakonodajno in izvršno oblastjo. To so bila tudi leta, ko je gospodarski razvoj zares pomagal, da povezovanje skupinskih interesov v združenja, medsebojni spopadi med temi združenji (npr. v razpravah o tarifah) in odnos združenj do države niso izzvali večjih socialnih neskladij (Sommer 2009).

Adenauer je pogosto osebno sprejel predstavnike posameznih interesnih skupin in s svojim ravnanjem marsikdaj pripomogel, da so se razjasnili odnosi med posameznimi združenji in državo, je pa mnogokrat zaobšel zakonodajno in izvršilno oblast, poroča Augstein v Spieglu.

Sigurno se najde v zgodnjem Spieglu še vpliv nacionalsocialističnega mišljenja, tako kot v večini nemških povojnih časopisih in tednikih. Mladi novinarji, med katere spada tudi Augstein, niso bili uporniki, niti kaznjenci, kaj šele weimarski demokrati. Začetki Spiegla so nedvomno povezani z ustanavljanjem nove družbe in države, ki se zrcali v Spieglu. Nedvomno ugotavljam, da Spiegel odkriva korupcijo, škandale v bančnem sektorju, kritizira birokratsko aroganco, kritizira zavezniško politiko in vliva upanje potolčenemu narodu. V tem duhu deluje in piše tudi Augstein.

Augstein je bil že v šoli pod močnim vplivom nacional-konservativnih učiteljev. Pod močnim vplivom kolegov, ki so bili v Hitler jugend, Arbeitsdienst ali pa na fronti, se je veliko naučil in znal poslušati. Kako hitro se je naučil demokracije, se prav pokaže šele kot *Jens Daniel*. Kot *Jens Daniel* izoblikuje svoj način; psevdonim mu daje skoraj neomejeno moč, ki jo zna izkoristiti. Prava moč, ki jo ima, in vpliv se dokončno pokažeta v Spiegel aferi in začetku novega obdobja v Nemčiji, kjer se konča era zatohle države in prične moč demokracije še naraščati. Spoštovanja si v Nemčiji Spiegel ne zasluži samo kot glas nacionalne opozicije ali njegov ključni kolumnist Augstein kot skrbnik nacionalnih interesov. Ključni člen v uspešni zgodbi Spiegla je Augstein in njegova liberalna drža. Vedno več privolitve najde s takšnim načinom pisanja pri levo-liberalnem spektrumu kot tudi pri meščanski sredini. Po prvih letih demokracije oz. vpeljevanja le-te v novo nastalo družbo se pojavi dvom nasproti birokratskemu vodstvu in vsem, ki so bili povezani z birokratskim aparatom.

Po letu 1957 se Augstein jasno opredeli do naslednjih tem: proti avtoritarni drži kanclerja, za pravno državo, za svobodo govora, proti preganjanju ljudi zaradi drugačnih političnih prepričanj in proti političnim prepovedim vseh vrst, s tem dá podlago za širšo družbeno kritično mišljenje, kot ugotavlja tudi Theo Sommer (2009), in dodaja, da je bil Augstein eden izmed pobudnikov za kritično mišljenje v povojni Nemčiji, sigurno ne največji, je pa z načinom in neposrednostjo utrl pot mnogim novinarjem, ki ga še danes cenijo kot glasnika demokracije.

On in njegov tednik imata velik vpliv na razvoj socialne države iz pretežno uspešnega modela gospodarskega čudeža. V vseh pogledih bi lahko ocenili ideološko prepričanje Augsteina kot nacional-liberalno (Merseburger 2007, 209). Jurgs ga poimenuje v seriji

največjih novinarjev 20. stoletja kot melanholika, briljantnega analitika, človeka, ki je razmišljal zunaj polja politike, borca za združeno Nemčijo in nacional-liberalca. Sigurno lahko skozi analizo tednikov kot tudi literature ugotovim, da je bil velik kritik zatohle politike po vojni, velik novinar, ki je imel vpliv na generacijo, ki so bili rojeni po letu 1945. Jurgs (2009) piše, da je bil za njih »velik junak«. Urednik Frankfurter Allgemeine Zeitung piše o njem: »Brez njega ne bi postali drugačni, boljši« (Jurgs 2009). Brez njega ne bi bilo spremembe iz fosilne demokracije v novo demokracijo, se strinjajo mnogi avtorji, in to je tudi moj zaključek diplomskega dela: namreč, glavni vpliv in dosežek Augsteina je prav ta prehod ne samo v mišljenju ljudi, ampak tudi konkretno v končanju ere Adenauer. Bil je kritik tako katoliškega konzervativizma kot tudi social demokratske politike. Držal je zrcalo tako gospodarstvu kot državi in se spraševal o njihovem pomenu. Ob smrti Augsetina se celo pisatelj Martin Walser razpiše o velikem novinarju, človeku in kritiku: »A lahko kričimo sedaj, ko je umrl tako velik človek«(Jurgs 2009). Na začetku je oboževal svoje nasprotnike - te so bili Adenauer, Strauss, papež, kasneje se je ukvarjal z velikimi imeni zgodovine Wagnerjem, Bismarckom in končno tudi z največjim zlom za Nemčijo, s Hitlerjem. V nalogi ugotavljam, da je bil Augstein kompleksna oseba z veliko avtoritete v medijskem, pa tudi političnem svetu. Dognanja naloge dokazujejo, da je Augstein imel velik vpliv tudi širše, kar nakazuje tudi na to, da mediji pridobivajo na moči v novo nastali demokraciji v povojni Nemčiji. Še danes ga veliko ljudi ceni za njegove velike dosežke pri oblikovanju novega obdobja v zgodovini, in to je nastanek nove demokracije v Nemčiji in drugod po svetu. Augsteinove zasluge so, da je Nemčijo pomagal očistiti ostankov nacizma v povojnem javnem življenju in »zabetonirati trdne temelje razvite demokracije, v kateri je svoboda tiska sveta« (Kocijančič 2009, 1).

“Ne gre zato, da demokracija deluje po svoji osnovni ideji, ampak zato, da ljudstvo prepozna demokracijo kot delujoč element.”

– *Rudolf Augstein*

11 LITERATURA

1. Augstein, Rudolf. 1997. *So fingen wir an, so wurden wir angefangen: SPIEGEL Sonderausgabe 1947-1997*. Hamburg: SPIEGEL-Verlag.
2. Brawand, Leo. 1995. *Die Spiegel-Story: wie alles anfing*. Düsseldorf: ECON-Taschenbuch-Verlag.
- 2007. *DER SPIEGEL – ein Besatzungschild: Wie die Pressefreiheit nach Deutschland kam*. Hamburg: EVA.
3. Bölsche, Jochen. 2003. *Schreiben, was ist: Kommentare, Gespräche, Vorträge*. Stuttgart/München: DVA.
4. Bölke, Peter. 1997. *Die Herren im Hause. SPIEGEL Sonderausgabe 1947-199*. Hamburg: SPIEGEL-Verlag.
5. Brauers, Christof. 2007. *Die FDP in Hamburg 1945 bis 1953*. München: M-Press.
6. Chmura, Nadine. 2009. *Tabellarischer Lebenslauf von Rudolf Augstein, Lemo*. Dostopno prek: <http://www.hdg.de/lemo/html/biografien/AugsteinRudolf/index.html>, (14. december 2009).
7. Dirlmeier, Ulf. 1998. *Kleine deutsche Geschichte*. Stuttgart: Reclam.
8. Der Spiegel. 1946. *Spiegelverlag Rudolf Augstein*. Hamburg: SPIEGEL-Verlag.
9. Dolinar, Ksenija. 1988. *Leksikon Cankarjeve založbe*. Ljubljana: Cankarjeva Založba.
10. Frei, Norbert. 2005. *Vergangenheitspolitik: Die Anfänge der Bundesrepublik und die NS Vergangenheit*. München: Beck Verlag.
11. Glaser, Hermann. 1990a. *Die Kulturgeschichte der Bundesrepublik Deutschland*. Frankfurt am Main: Fischer-Taschenbuch-Verlag.

--- 1990b. *Die Kulturgeschichte der Bundesrepublik Deutschland (3 Bände)*. Frankfurt: Fischer-Taschenbuch-Verlag.

12. Holle, Gerard Du Ry Beest. 1981. *Svet na prelomnici*. Ljubljana: DZS.

13. Jurgs, Michael. 2003. *Eine halbe Ohnmacht, SZ-Serie über große Journalisten (XIX): Der „Spiegel“-Mythos des Rudolf Augstein*. Dostopno prek: <http://sueddeutsche.de/kultur/603/408378/text/> (14. december 2009).

14. Janßen, Karl-Heinz. 2006. *Die Zeit. Geschichte einer Wochenzeitung 1946 bis heute*. Berlin: Siedler.

15. Just, Dieter .1967. *Der Spiegel. Arbeitsweise, Inhalt, Wirkung*. Hannover: SPIEGEL-Verlag.

16. Kocijančič, Štefan. 2009. Še enkrat o novinarskih povratnikih. *Dnevnik*, (11. avgust 2009) Dostopno prek: http://cm.dnevnik.si/tiskane_izdaje/nedeljski/1042290289 (12. december 2009).

17. Kuby, Erich. 1987. *Der Spiegel im Spiegel*. München : Heyne.

18. Kuby, Erich. 1953. *Wie sich die Welt so spiegelt: Rudolf Augstein und sein Nachrichtenmagazin, in: Frankfurter Hefte*. Frankfurt: Neue Verlags-Gesellschaft der Frankfurter Hefte.

19. Merseburger, Peter. 2007. *Rudolf Augstein*. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt.

20. Renner, Kai-Hinrich. 2007. *Der Journalismus braucht Helden*. Die Welt. Dostopno prek: http://www.welt.de/kultur/article988912/Der_Journalismus_braucht_Helden.html (14. december 2009).

21. Schwarz, Hans-Peter. 1986. *Adenauer. Der Aufstieg*. Stuttgart: DVA.

22. Schwarz, Hans-Peter. 1991. *Adenauer. Der Staatsmann*. Stuttgart: DVA.

23. Sommer, Theo. 2009. *"Bald wird etwas passieren!" Wie die Affäre die*

Republik

verändert.

Dostopno

prek:http://www.zeit.de/2002/43/Bald_wird_etwas_passieren_Naechste_Woche_Wie_die?page=all (18. december 2009).

24. Wallbaum, Klaus. 2009. *Der Überläufer Rudolf Diels (1900-1957) - der erste Gestapo-Chef des Hitler-Regimes*. Frankfurt am Main: Lang.

25. Wein, Martin. 2003. *Willy Brandt – Das Werden eines Staatsmannes Aufbau*. Berlin: Taschenbuch Verlag.